

SIYASİ İLİMLER VE HUKUK

DEVLETLER HUKUKUNDA "KIT'A SAHANLIĞI" MESELELERİ (Continental Shelf)

Yazan :

Doç. Seha L. MERAY

I. KONUYU TAKDİM

I. Giriş :

Milletlerarası hayatın denizle ilgili cephesinde, son on sene içinde dinamik gelişmeler kaydedilmektedir. Bu gelişmelerin en önemlisi, devletlerarası tatbikatta nisbeten kısa mazisine rağmen, gitgide yerleşmek ve müesseseleşmek istidadını gösteren "Kıt'a sahanlığı" (Continental shelf, plateau continental, kontinentalsockel) konusudur (1).

Bu konu, memleketimizde, devletler hukuku ile uğraşanlarımızın ilgisini henüz gereği gibi çekmemiş ve üzerinde araştırmalar yapılmamış gibidir. Bizde devletlerarası tatbikat bakımından, kıt'a sahanlığı ile ilgili yayınlar, armatör Onasis'in gemilerine karşı Peru hükümetince alınan tedbirler yüzünden basında çıkan kısa haberlere inhisar etmiştir (2).

Kıt'a sahanlığı konusundaki gelişmeler bugün, denizle ilgili Devletlerce son derece yakından takip edilmekte, iddialara mesned olmakta, anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Biz bu yazımızda, kıt'a sahanlığının mahiyeti, hukukî durumu hakkında Devletlerin çeşitli görüş ve iddiaları ile bu konuyu taknin için uğraşmakta olan Birleşmiş Milletler Devletler

(1) İngilizce **Continental shelf** terimini dilimize "kıt'a sahanlığı" şeklinde almamızı bize teklif eden değerli arkadaşımız Doç. Dr. Suat Bilge olmuştur. Biz de, diğer tercüme imkânlarını da inceleyerek tartıştıktan sonra, bu teklifin isabetli ve güzel olduğu kanaatine vardık. "Kıt'a sahanlığı" terimi, mahiyetine uygun tasvirî değerinden başka, kanaatımızca, Fransızcadan mülhem eksik bir tercüme olan "kıt'a platformu" sözünden, veya, İngilizce "shelf" kelimesini aynen alarak "şelf" şeklinde yazmaktan da üstündür. Böylece devletler hukukunda Türkçe terimlerin zenginleştirilmesi yolunda da hizmet edilmiş olacağını sanıyoruz. Temennimiz "kıt'a sahanlığı" teriminin coğrafyacılar ve jeolojistler tarafından da tutunması ve benimsenmesidir.

(2) Meselâ Bk. **Hürriyet**, 18 Kasım 1954; **Halkçı**, 20 Kasım 1954; **Forum** dergisi Onasis hâdisesi ile ilgili notunda, kıt'a sahanlığının mahiyetine ve istikbal için önemine de, kısaca işaret etmişti (Bk. **Forum**, 1 Aralık 1954, c. 2, sayı 17, s. 5).

Hukuku Komisyonunun çalışmaları ve hazırladığı tasarı hakkında, kısaca, bilgi vermeğe çalışacağız.

*
**

Kıt'a sahanlığının hukukî mahiyetini ve deniz hukukundaki yerini belirtmek için önce, denizler hakkında yakın zamanlara kadar kabul edilmiş mefhumları özetlemek yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi, denizler, devletler hukukunda klâsikleşmiş bir tasnifle, dört katagoriye ayrılmaktadır: İç denizler, kara suları, açık denizler ve bitişik bölge.

İç denizler : Tamamen bir Devletin toprakları ile çevrilmiş bulunan yani açık denizlerle muvasalası olmıyan, veyahut kıyısı da aynı Devlete ait ve genişliği kara sularının iki mislini aşmıyan bir boğaz ile açık denize bağlı olan denizlere kapalı veya iç deniz denir. Bu durumda olan denizler sahildar Devletin hâkimiyeti altında bulunurlar ve Devletin kara ülkesi içinde bulunan göllerden farklı bir hukukî mahiyet arzemezler(3).

Kara suları: Kara suları, bir Devletin sahilleri ile açık deniz arasında kalan ve eni, her Devletin iç mevzuatınca kabul edilecek ölçülere göre değişebilen, deniz şerididir. Kara sularının hukukî rejimi üzerinde, bir dereceye kadar teamülî hukuk kaideleri teşekkül etmiş gibidir: Kara suları üzerinde sahildar Devletin, yabancı gemilere tanınan zararsız geçiş hakkı kaydı ile, egemenliği caridir. Sahildar Devlet, kara sularındaki deniz mahsullerini ve tabii kaynakları dilediği gibi kullanabilir, bu sularda balıkçılığı tamamen kendi vatandaşlarına tahsis ettirebilir, sey-rüsefer, gümrük, güvenlik ve sağlık tedbirleri alabilir(4).

Kara suları konusunda anlaşmazlık, bazı yazarlara göre "anarşi" (5), başlıca, bu suların genişliğinin ne olacağı, bu genişliği ölçmede hangi kıstasların kullanılacağı, ada guruplarının nasıl nazarı itibara alınacağı gibi meselelerdedir. Genişlik hususunda Devlet asgarî üç deniz mili esa-

---

Bundan başka *Vatan* gazetesinin 19 Aralık 1954 tarihli pazar ilâvesinde, Reuter ajansının yaydığı J. B. Wright tarafından kaleme alınmış **Denizlerin sahibi kim?** başlıklı bir makaleye de işaret etmek gerekir. İlmî olarak bu konuda dilimizde yazılmış Prof. Ahmet Ardel'in **Şelfin menşei hakkında ortaya atılan fikirler** adlı yazısı vardır (Bk. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 1952 - 1953, c. II, sayı 3 - 4, kontrandüler ve Notlar, ss. 1 - 2).

(3) Zeki M. Alsan, **Yeni Devletler Hukuku**, Ankara; c. I. 1950, s. 466; Ch. Rousseau, **Droit International Public**, Paris, 1953, ss. 428 vd.; G. Scelle, **Cours de Droit International Public**, Paris 1948, ss. 379 ve 409 vd.; Fenwick, **International Law**, New York and London, 1948, s. 393.

(4) Rousseau, **op. cit.**, ss. 442 - 443.

(5) Scelle, **op. cilt.**, s. 425.

sında birleşmekle beraber, bu genişliğin azamîsinin ne olacağı hakkında bir mutabakata, henüz, varılamamıştır(6).

Açık denizler: Kara sularının dışında kalan ve hiç bir Devletin hâkimiyeti altında bulunmayıp bütün Devletlerin müşterek istifadesine açık kabul edilen denizler açık denizler sayılmaktadır. Açık denizler hakkında kabul edilen teamülî kaideler, bu denizlerde seyrüseferin, balık avcılığının ve kablo döşenmesinin serbestliği prensibidir. Açık denizleri serbest kullanma hakkının hududu, milletlerarası camianın umumî menfaatları ile mukayyettir. Nitekim Devletler, gerek açık denizde avcılık, gerekse kablo döşenmesi hususlarında teamülî veya andlaşmalara dayanan bazı tahditler kabul etmişler, inzibatı sağlamak için bazı müşterek tedbirler üzerinde anlaşmışlardır(7).

Bitişik bölge: Açık denizin, Devletin hakimiyetine tâbi kara sularına bitişik kısımları üzerinde sahildar Devletin bazı hususî murakabe hakları olduğu kabul edilen kısmına Bitişik bölge (Zone cotiguë, Contiguous zone) adı verilmektedir. Devletler Hukuku Komisyonunun hazırladığı tasarıya göre, "her sahildar Devlet, ülkesinde veya kara sularında, gümrük, vergi, sağlık veya muhaceret mevzuatına aykırı olarak işlenebilecek suçları önlemek ve cezalandırmak için, kara sularına bitişik açık denizde de gerekli murakabe icra edebilir" (8). Tatbikatta da denizci Devletler, millî mevzuatları ile, böyle bir bitişik bölge kabul ve ilân etmişlerdir (9).

2. Yeni meselenin önemi :

Bu klâsik tasnifte, Devletin egemenlik veya murakabe hakkının cari olacağı kara suları ve bitişik bölge sınırlandırılırken *ufkî* kıstaslar kullanılmaktadır. Kıt'a sahanlığı ile denizlerde, Devletin egemenlik veya murakabe hakkının sınırlandırılmasında daha çok *şakulî* bir esasa, derinlik kıstasına, dayanılmak istenmektedir.

Meselenin mahiyeti, kısaca, şöyledir: Coğrafyacılardan, oseanografla-

(6) Bk. Tahir Taner, *Ceza Hukuku*, İstanbul 1953, s. 196; Alsan, *op. cit.*, c. I, s. 473; Rousseau, *op. cit.*, ss. 433 - 438 ve sayfa dibi notlarındaki bibl.; keza Bk. H. W. Briggs, *The Law of Nations*, New York, 1952; 2nd edit., ss. 276 vd. (bu eserde geniş bir bibl. da vardır); ayrıca Bk. E. Borchard, *Resources of the continental shelf*, American Journal of International Law, Jan. 1946. Vol. 40, Nr 1, ss. 56 - 57. Devletler Hukuku Komisyonu uzun tartışmalardan sonra 1954 de kabul ettiği tasarıda, kara sularının genişliği hakkında hiçbir neticeye varamamış ve bu konu ile ilgili 3 ncü maddeyi mahfuz tutmuştur, Bk. *Rapport de la Commission de Droit Internasyonal sur les travaux de sa sixieme session, du 3 juin au 23 juillet 1954*, A/2693, s. 14.

(7) Alsan, *op. cit.*, c. I, ss. 500 - 503; Briggs, *op. cit.*, ss. 327 vd.; Scelle, *op. cit.*;

rin, jeologların,dünyanın hemen hemen bütün denizlerinde yaptıkları tetkiklerden anlaşıldığına göre, deniz dibi, sahilden itibaren açık denize doğru uzanırken, muayyen bir derinliğe (takriben 200 metreye yahut 100 kulça) indikten sonra, birden keskin bir yamaç halini alarak büyük derinliklere gitmektedir. İşte, sahil ile bu yamacın başladığı kenar arasında kalan kısma "Kıt'a sahanlığı" (Continental shelf) denmektedir. Kıt'a sahanlığı böylece Coğrafyanın ve Oseanografyanın uğraştığı bir konu iken birden devletler hukukunda, bir Devletin açık deniz üzerinde haklarının, hatta egemenliğinin sınırını tesbitte en esaslı, bazı iddialara göre tek, kıstas yapılmak istenmiştir.

Kıt'a sahanlığının önemi, bir bakıma, bu sahanlıkta petrol ve diğer maden yataklarının keşfedilmesi ve modern tekniğin bu yatakları işletmeği, bir dereceye kadar, imkân dahiline getirmiş olmasındadır. Dünyada, karalarda, petrol yatakları gittikçe azalırken, kıt'a sahanlığında bulunan bu yeni kaynaklar bütün Devletler için son derece önemli bir durum yaratmıştır. Bilhassa sahildar Devletler, kara sularının dışında kalan kendi kıt'a sahanlıklarında, bu yatakların aranmasını ve bulunanların işletilmesini yabancı Devletlere kaptırmıyarak, kendilerine inhisar ettirmek istemektedirler.

Bunun yanında devletlerarası münasebetler bakımından bütün denizci devletleri ilgilendiren bir mesele, kıt'a sahanlığındaki maden yataklarının işletilmesi için kurulan veya kurulacak olan maçunaların ve diğer tesislerin ve bunları korumak için alınacak tedbirlerin açık denizde sey-rüseferi aksatması ihtimalidir. Böylece açık denizlerde sey-rüseferin serbestliği prensibi ihlâl edilmiş olabilecektir.

Diğer taraftan kıt'a sahanlığı bazı devletlerce balıkçılık bakımından da son derece önemli, hatta hayati sayılmaktadır. Ticarî ve iktisadî değeri büyük olan bazı balık nevelerinin kıt'a sahanlığında büyük mikyasta bulunması sahildar Devletleri dikkate sevk etmiştir. Balık kaynaklarını idame ettirme, çoğalmalarını sağlama ve hesapsız istismarı önleme ve bilhassa, kıt'a sahanlığı üzerinde balıkçılığı kendi vatandaşlarına inhisar ettirme endişesiyle, birçok Devlet kıt'a sahanlıklarında, veya bunu

ss. 382 vd.; Rousseau, *op. cit.*, ss. 414 vd.

(8) Bak. **Report of the International Law Commission covering the work of its fifth session, 1 June 14 August 1953, A/2456, s. 19.**

(9) Bu "bitişik bölge" nin genişliği çeşitli Devletlerin tatbikatına göre altı milden bir geminin bir saatte kat'edebileceği mesafeye kadar değişmektedir. Devletler Hukuku Komisyonunun sözü geçen madde tasarısında bitişik bölge için azamî 12 deniz mili kabul edilmiştir. Devletlerin bitişik bölge ile ilgili mevzularını Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği derlemiştir: **Laws and regulations on the regime of the high seas, ST/LEG/SER. B/1. 11 janv. 1951, Part II,ss. 51 vd.** — Bibl. için Bk. Briggs. *op. cit.* ss. 372 vd.

vesile ittihaz ederek açık denizin büyük parçaları üzerinde, murakabeden mutlak egemenliğe kadar giden iddialarda bulunmuşlardır. Ayrıca bazı Devletler, kıt'a sahanlığından müstakil olarak, fakat bu mefhumla açılmış çığırdan faydalanarak, ve tamamen haksız da sayılmıyacak sebeplerle, tek taraflı bazı tedbirlere tevessül etmişlerdir.

Bu kısa izahattan anlaşılacağı gibi konumuz bakımından devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmalar, açık denizler hakkında kabul edilmiş geleneksel prensiplerle, bunlara aykırı sayılan fakat yeni ihtiyaçları cevaplandırmak için zarurî telâkki edilen iddialar arasındadır. Böylece devletlerarası deniz hukukunu tamamen alt-üst etmese bile, esaslı şekilde değiştirebilme istidadında görünen kıt'a sahanlığı konusunun ve bununla ilgili diğer meselelerin önemi kendiliğinden anlaşılır.

Mahiyetleri ne olursa olsun, bütün bu iddiaların müşterek tarafı, kara suları üzerinde sahildar Devletlerin haiz oldukları inhisarî hakları, değişik ölçülerde, açık denizler istikametinde genişletmektir. Kıt'a sahanlığı bir Devletin kara suları içinde bitiyorsa, sahildar Devletin egemenlik sahası gine kara suları sınırına kadar uzanmaktadır. Bu bakımdan sahildar Devletin bir kayba uğraması bahis mevzuu değildir. Fakat, buna mukabil, eğer kıt'a sahanlığı kara sularının dışında ve çok uzaklara kadar uzanıyorsa, sahildar Devlet işte bu kara sularının dışında kalan saha üzerinde haklar iddia etmektedir. Bu şekilde iddialara konu olabile-kıt'a sahanlığının kapladığı saha bütün dünyada 27.500.000 kilometre kare, yani okyanuslar yüzeyinin yüzde 7.6 sı olarak hesaplanmıştır (10).

3. Kısa tarihçe :

Kıt'a sahanlığı coğrafya ve oseanografya bakımından eskiden beri bilinen bir konu olmakla beraber (11) Devletler Hukukunda 1942den, bilhassa 1945 den sonra bugünkü mevkiini almağa başlamıştır. Bu bakımdan haklı olarak kıt'a sahanlığının devletler hukukunda yeni bir konu olduğu söylenebilir (12). Bunun için 1945 den önce yazılmış klâsik ders kitap-

(10) Mouton, *Continental Shelf*, The Hague, 1952, s. 7; kıt'a sahanlığının teşekkülü de dahil, genişliği, kaynaklarının durumu gibi konularda fazla malûmat için Bk. *Ibid.*, ss. 6 - 45; kıt'a sahanlığın teşekkülü hakkında Türkçe bir makale için Bk. Ahmet Ardel, *op. cit.*;

(11) Kıt'a sahanlığı konusunda Mouton'un Krümmel'den naklettiğine göre bu terim ilk önce 1887 de Sir Hugh Robert Mill tarafından kullanılmıştır, Mouton, *op. cit.*, s. 7.

(12) Rousseau, *op. cit.*, s. 440; Ch. B. Selak, Jr, *Recent developments in high seas fisheries, Jurisdiction under the presidential proclamation*, A. J. I. L., Oct. 1950, Vol. 44, Nr 4, s. 670; Rr. Young, *The legal status of submarine areas beneath the high seas*, A. J. I. L., Apr. 1951, Vol. 45, Nr 2, ss. 225, 227, ve *The over-extension of the continental shelf*, A. J. I. L. July 1953, Vol. 47, 3, s. 454; Bk. keza Mouton, *op. cit.*, s. 1.

larında kıt'a sahanlığına temas edilmemiştir. Ancak 1945 de Trumanın biri balıkçılık diğeri tabii kaynaklarla ilgili tebliğlerinden sonradır ki, yeni çıkan eserlerde (Fenwick, Rousseau, L'Huillier, Cavaré gibi) kıt'a sahanlığına da, deniz hukuku kısmında bir yer ayrılmağa başlanmıştır.

Bu yeniliğine rağmen, kıt'a sahanlığına, yirminci asrın ilk çeyreği içinde nadir vesilelerle de olsa, temas edildiği görülmüştür. Bunun ilk misalini 9 Kasım 1910 tarihli Portekiz kararnamesinde müşahede ediyoruz. Bu kararnamede kıt'a sahanlığında 100 kulacı aşmayan derinliklerde deniz dibini tarayarak balık avlamanın, balıkların hem gıda sahasını hem de balık yuvalarını yok etmekte olduğu, böylece yeri doldurulmaz bir servet kaybına sebeb olduğu belirtilerek, 100 kulaçtan az derin yerlerde ve herhalde sahile 3 deniz milinden az mesafede bu usulle balık avlamak yasak ediliyordu(13).

1916 dan itibaren, kıt'a sahanlığı meselesi, balıkçılıkla ilgili olarak, resmî konferanslarda ortaya atılmağa başlanmıştır. İspanya'da oseanograf Odon de Buen, kara sularını, bütün kıt'a sahanlığını ihtiva edecek şekilde genişletmek lüzumunu ısrarla öne sürmüştür. Bu zat teklifini, kıt'a sahanlığının insanlığın gıdasını teşkil eden balık nevelerinin en fazla bulunduğu saha olması keyfiyetine dayanıyordu (14). Keza bu çeşit bir görüşe Lizbon Üniversitesi profesörlerinden Magelhaes'in, Milletler Cemiyetine 1927 de verdiği raporda da tesadüf edilmektedir. Prof. Magelhaes de, deniz mahsullerinin ister sabit ister göçmen olsun, biyolojik sebeplerle en çok kıt'a sahanlığı üzerinde bulunduğunu belirttikten sonra, kara sularının, ister inhisarî işletme ister balık neviinin korunması gibi düşüncelerle, kıt'a sahanlığının bütününe teşmil edilmesini istiyordu (15). Aşağı yukarı bu görüşe katılan Arjantinli hukukçu Suarez de 1927 de, kıt'a sahanlığının, kara sularının sınırı olarak kabul edilmesini teklif etmişti; böylece gelişen deniz sanayiinin ihtiyaçları karşılanabilecekti (16).

(13) **Decree regulating fishing by steam vessels, 9 No. 1909, (madde 2)**; bu kararnamenin tam metni için Bk. **Laws and regulations...**, **op. cit.**, ss. 19-20. Bu portekiz kararnamesinde "continental shelf" tabiri kullanılmakla beraber, bir tarif verilmiyor ve niçin 100 kulaç derinliğe atıf yapıldığı sarıh olarak belirtilmiyor. Taraklama (sürtme) usulünün mahzurlarına memleketimizde de işaret edilmiştir. 24 Şubat 1955 tarihli **Halkçı** gazetesinde İzmir menşeli şu haber çıkmıştır: "Şehir Meclisi gündemine alınan bir önergede belirtildiğine göre İzmir Körfezinde balık nesli tükenmek üzeredir. Bu durumun asıl sebebi balıkçıların trata denilen bir usulle avlanmalarıdır. Deniz dibini tarayan ağlar balık yuvalarını ve yumurtaları kökünden imha etmektedir."

(14) Mouton, **op. cit.**, s. 59; Bk. keza J. P. A. François, **Rapport sur la haute mer, A/CN.4/17**, 17 mars 1950, s. 37. Bu görüşün tenkitleri için Bk. Mouton, **op. cit.**, ss. 46-58. — Bundan başka 29 Eylül 1916 da, Rus Çarlık Hükümeti yayımladığı bir beyanname ile, "İmparatorluğun Asya sahillerine yakın mevkilerde bulunan Yeni Sibirya, Wrangel ve diğer adalarla birlikte Sibirya kıt'a düzlüğünün

Görülüyor ki bütün bu tekliflerde sadece **balıkçılık** göz önünde tutulmaktadır.

Kıt'a sahanlığının ikinci cephesini, **deniz altı madenciliğini**, bir milletlerarası mesele ve konu olarak belirten ilk teşebbüs ve vesika, İngiltere ile Venezuela arasında 26 Şubat 1942 de imzalanan ve Paria körfezinin denizaltı bölgelerine mütedair olan andlaşmadır (17). Bu andlaşma "Kıt'a sahanlığı" mefhumunun tatbikinde bir dönüm noktası sayılmıştır (18). Bu andlaşma ile, o zamana kadar balıkçılıkla ilgili görünen bir mefhum, denizaltı maden yataklarının işletilmesi ile ilgili olarak da kullanılmış oluyordu.

Paria körfezi, İngiliz sömürgesi Trinidad ile Venezuela arasında bulunmaktadır. Bu körfez, derinliği 200 metreden az bir kıt'a sahanlığı teşkil etmekte ve bir petrol mıntıkası olarak tahmin edilmektedir. 26 Şubat 1942 andlaşması ile bu körfezin "denizaltı sahaları" (19) üzerinde iki âkit Devlet mütekabil menfaatlarını "iyi niyetle" sağlamağı derpiş etmektedirler. Andlaşmanın 1 nci, 4 ncü ve 5 nci maddelerinde, imzalanan vesikanın şümül sahası sarıh olarak Paria körfezinin deniz yatağı ve yeraltı ile sınırlandırılmaktadır. Andlaşmanın 2 nci maddesiyle İngiltere Kralı, tesbit edilen hattın ötesinde kalan denizaltı sahası hakkında hiçbir egemenlik veya murakabe iddiasında bulunmıyacağını taahhüt etmektedir. Venezuela Cumhur başkanı da, 3 ncü maddede, buna mümasil bir taahhütte bulunmaktadır. Andlaşmanın 6 ncı maddesinde, gemilerin geçiş hakkına riayet edileceği ve seyrüseferi tehlikeye koymıyacak tedbirlerin alınacağı belirtilmektedir (20).

(plate - forme continentale) kuzeye doğru bir devamını teşkil eden Henriette, Jeanette, Benett, Hérald ve Uyedeni adalarının da İmparatorluk ülkesine dahil olduğunu diğer Hükûmetlere bildirmişti. Bu tez 4 Kasım 1924 de bir nota ile, Sovyetler Birliğince de benimsenmişti. Burada şuna işaret etmek gerekir: "plate - forme continentale" terimi kullanılmasına rağmen, bu terim bugünkü manasında, yani bir denizaltı kıt'a sahanlığı manasında kullanılmamaktadır. Bu Sovyet görüşü daha ziyade kutuplarda arazi ilhakına mütedair "sektör nazariyesi" ile ilgilidir. Bk. François, *op. cit.*, s. 37.

(15) Mouton, *op. cit.*, s. 60.

(16) Borchard, *op. cit.*, ss. 60 - 61.

(17) Bu andlaşmadan önce denizaltı madenciliği daha çok bir iç hukuk meselesi idi ve ilk defa İngiltere'de 1858 senesinde bahis konusu olmuştu, Bk. Sir Cecil J. B. Hurst, *Whose is the bed of the sea?*, British Yearbook of International Law, 1923 - 1924, ss. 34 vd.

(18) François, *op. cit.*, s. 37.

(19) Andlaşmanın metninde kıt'a sahanlığı terimi yerine "denizaltı sahalar" (submarine areas) kullanılmaktadır.

(20) Sir Cecil Hurst, *The continental shelf*, Grotius Society, Transactions for the year 1948, London 1949, ss. 162 - 163. — Paria körfezi ile ilgili andlaşmanın tam metni için Bk. *Law and regulations...*, *op. cit.*, ss. 44 - 46.

Devletler hukuku bakımından kıt'a sahanlığına gerçek önemini veren ve diğer Devletlerin açık denizlerin bazı kısımları üzerinde egemenlik iddialarında bulunma yollarını açan hadise 28 Eylül 1945 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Mr. Truman'ın neşrettiği iki tebliğ (proclamation) olmuştur. Bunlara aşağıda daha uzun boylu temas edeceğiz. Bu tebliğlerin hemen akabinde diğer birçok Devlet mümasil veya daha aşırı iddialarda bulunmuşlardır: 29 Ekim 1945 de Meksika, 11 Ekim 1946 da Arjantin, 23 Temmuz 1947 de Şili, 1 Ağustos 1947 de Peru, 5 Nisan 1948 de İzlanda, 29 Temmuz 1948 de Kosta Rika, 26 Kasım 1948 de İngiltere (Bahama ve Jamaika sömürgeleri için), 7 Mayıs 1949 tarihli kanun tasarısıyla İran, 28 Mayıs 1949 da Suudî Arabistan, 8 Haziran 1949 da Qatar Şeyhliği, 10 Haziran 1949 da Abu Dhabi Şeyhliği, 12 Haziran 1949 da Kuwait Şeyhliği, 16 Haziran 1949 da Sharjan Şeyhliği, 17 Haziran 1949 da Ras al Khaimah Şeyhliği, 20 Haziran 1949 da Ajman Şeyhliği, 20 Haziran 1949 da Umm al Qaiwain Şeyhliği, 30 Ağustos 1949 da Guatemala, 11 Ocak 1950 de Filipinler, 11 Ocak 1950 de Panama, 7 Mart 1950 de Honduras, 9 Mart 1950 de Pakistan, 7 Eylül 1950 de El Salvador, 9 Ekim 1950 de İngiltere (İngiliz Hondurası sömürgesi için), 1 Kasım 1950 de Nikaragua, 8 Kasım 1950 de Brezilya, 21 Aralık 1950 de İngiltere (Falkland Adaları için), 6 Mart 1951 de Ekvador, 19 Ocak 1952 de Güney Kore, 3 Ağustos 1952 de İsrail, 10 Eylül 1953 de Avustalya.

Bu durum karşısında Birleşmiş Milletlerin Devletler Hukuku Komisyonu da meseleye öncelik vermek lüzumunu duymuş ve açık denizler rejiminin taknini ile uğraşırken, önce kıt'a sahanlığını ele almağı kararlaştırarak çalışmalarını daha çok bu konu üzerinde teksif ettirmiş ve, ileride temas edeceğimiz gibi, 1953 teki beşinci toplantısında, kıt'a sahanlığı ve bununla ilgili meselelere mütedair bir sözleşme tasarısı kabul etmiştir.

II

DEVLETLERİN İDDİALARI

Başkan Truman'ın 1945 deki tebliğlerinden sonra otuzdan fazla Devletin (21) kıt'a sahanlığı ilgili iddialarına konu olan çeşitli hakları incelerken bu Devletleri üç kategoride ele almak yerinde olacaktır sanırız. Bunlardan önce Amerika Birleşik Devletlerinin görüşünü belirteceğiz. Sonra, genel olarak "Lâtin Amerika görüşü" diyebileceğimiz bir gurupta

(21) Biraz önce saydıklarımızdan başka Danimarka da, Greenland ve Faeroe Adalar hakkında kıt'a sahanlığı esasını ilân hazırlıklarında bulmaktaydı. Bk. Young. *op. cit.*, A. J. I. L., Vol. 45, ss. 225 - 226.

lâtin Amerika Devletlerinin iddialarını inceleyeceğiz. Nihayet son bir grupta da diğer Devletlerin görüşlerine temas edeceğiz.

1. Başkan Truman'ın tebliğleri:

28 Eylül 1945 de Başkan Truman, biri kıt'a sahanlığındaki tabii kaynaklara, diğeri açık denizlerdeki deniz mahsullerinin muhafazasına mütedair iki önemli tebliğde bulunmuştu.

(a) Kıt'a sahanlığındaki tabii kaynaklarla ilgili tebliğ:

"Kıt'a sahanlığının yer altı ve deniz yatağı tabii kaynakları hakkında Birleşik Devletlerin takip edeceği politika" ile ilgili olarak yayınlanan ilk tebliğin gerekçesi şöyle özetlenebilir:

Birleşik Devletler Hükümeti, dünya çapında uzun vâdeli ihtiyacı karşılamak üzere yeni kaynaklar keşfetmek ve bunları idame ettirmek için yapılacak gayretleri teşvik etmek gerektiği kanaatındadır. Yetkili mütehassısların ifadesine göre, Birleşik Devletler sahillerinin açığındaki kıt'a sahanlığının birçok kısımlarında böyle kaynaklar bulunduğu, bunları istimalin, modern teknolojik gelişmeler sayesinde mümkün olduğu veya yakın bir tarihte mümkün olacağı göz önünde tutulmalıdır. Bu kaynakların muhafazası ve temkinli kullanılmasını sağlamak için kıt'a sahanlığında murakabe ve yetki (jurisdiction) sahibi olmak elzemdir. Kıt'a sahanlığı, kıt'anın devamı olduğu için, kıt'aya ait sayılır; buradaki tabii kaynakları kullanma ve muhafaza tedbirlerinin verimliliği ancak işbirliğine ve sahilde alınacak tedbirlere bağlıdır. Keza, kıt'a sahanlığındaki tabii kaynaklar ülkede bulunan ana yatağın denize doğru bir devamı telakki edilebilir. Ve nihayet, sahildar Devlet, meşru müdafaası bakımından da, sahillerinin açığında ceryan edecek faaliyetleri yakından göz altında bulundurmak durumundadır. Bu sebeblerle, kıt'a sahanlığının yeraltı ve deniz yatağı tabii kaynakları üzerinde sahildar Devletin murakabe ve yetki tesisi makûl ve haklıdır.

İşte bu gerekçeye dayanarak Başkan Truman, Birleşik Devletlerin bu konudaki politikasını şöyle ilân ediyordu:

"Tabii kaynaklarını muhafaza ve ihtiyatlı kullanma âcil zaruretini gözönünde tutan Birleşik Devletler Hükümeti, açık denizlerin altında fakat Birleşik Devletler sahillerine bitişik kıt'a sahanlığının yeraltı veya deniz yatağı tabii kaynaklarının Birleşik Devletlere ait ve Birleşik Devletlerin murakabe ve yetkisi altında bulunduğunu beyan eder. Kıt'a sahanlığının bir başka Devletin sahillerine kadar uzaması veya kendisiyle hemhudut bir Devletçe paylaşılması halinde, sınır Birleşik Devletlerle ilgili arasında nasafet prensiplerine uygun olarak tesbit edilecektir. Kıt'a

sahanlığı üzerindeki suların açık deniz vasfı ve serbest seyrüsefer hakkı bu suretle hiçbir vechile haleldar edilmiş olmayacaktır" (22).

Bu tebliğde, "kıt'a sahanlığı"na dayanılmakta ise de bu terimden ne anlaşılmalı gerektiği sarıh olarak ifade edilmemektedir. Fakat, tebliğe ek bir basın bülteninde bu husus bir dereceye kadar aydınlatılmaktadır. Bu bültene göre, kıt'a sahanlığı, kıt'aya bitişik ve derinliği 100 kulaç (600 ayak) aşmayan sularla örtülü denizaltı toprak parçasıdır. Amerikan kıt'a sahanlığı aşağı yukarı 750.000 mil kare tahmin edilmektedir. Bülte, yeni teknolojik gelişmelerin kıt'a sahanlığından petrol istihracını imkân dahiline soktuğu, sahanlıkta petrolden başka madenlerin de bulunduğu Amerikan kıt'a sahanlığı üzerinde Hükümetin murakabe ve yetki tesis ettiği belirtildikten sonra, sahanlığı örten suların açık deniz vasfına dokunulmadığı ve "Birleşik Devletlerin mevcut kara sularının sınırını genişletmeği" teyit edilmektedir (23).

Bununla beraber, o sırada İçişleri Bakanı bulunan Mr. H.L. Ickes, yıllık raporunda, "kıt'a sahanlığının tarihî bir hadise olduğunu" belirtiyor ve böylece kazanılacak sahanın 760.000 mil kareyi aştığına işaretle bunu Luiziyana'nın satın alınması (827.000 mil kare) ve ilk on üç Sömürge ile (400.000 mil kare) mukayese ediyordu. Amerikan kıt'a sahanlığının genişliği, Birleşik Devletlerin Atlantik sahillerinde 20 ilâ 250 mile, Pasifik kıyılarında da 1 ilâ 50 mile kadar uzanmaktadır. İçişleri Bakanı, Başkanın tebliği ile, kıt'a sahanlığındaki maden kaynakları üzerinde Birleşik Devletler "egemenliği" nin tesis edilmiş olduğunu da ("...assert our sovereignty over the mineral resources of this ground") teyit etmekteydi. Bakan raporunda şu rakamları da veriyordu: Alaska Birleşik Devletlere 7.200.000 dolara, Danimarka Batı Hindistanı 25.000.000 dolara, Luiziyana 27.000.000 dolara mal olmuştur. "Kıt'a sahanlığının bedeli ise sadece burada egemenliğimizi ("our sovereignty") ilân etmiş olmamızdan ibarettir" (24).

Kıt'a sahanlığı yeraltı ve deniz yatağı tabii kaynakları üzerinde gerçekte bir egemenlik iddiasında bulunulduğu diğer bazı yazarlarca da belirtilmiştir. Gerek Birleşik Devletlerin gerekse onu takip edecek diğer Devletlerin iddialarında gaye, hangi terimle ("control", "jurisdiction" veya "sovereignty") ifade edilirse edilsin aynıdır: Kıt'a sahanlığının tabii

(22) Bu tebliğin aslını birçok yerlerde bulmak kabildir. Meselâ **Department of State Bulletin**, Vol 113 (1945), s. 485; **Law and regulations.., op. cit.**, ss. 38 - 39; **American Journal of International Law**, Jan. 1946, Vol. 40, Nr 1, Doc., ss. 45 - 46; Sir Cecil Hurst, **op. cit.**, (Grotius Society), ss. 153 - 154; Mouton, **op. cit.**, ss. 251 - 252; Tebliğin ortaya çıkış şartları için Bk. Borchard, **op. cit.**, s. 53.

(23) **Laws and regulations.., op. cit.**, s. 39.

(24) Borchard, **op. cit.**, ss. 39 - 40.

kaynaklarından sahildar Devletin ve vatandaşlarının inhisarî olarak istifade etmeleri göz önünde tutulmaktadır. Esasen amelî bakımdan da, kıt'a sahanlığında *in situ* bulunan kaynakların murakabesi, ancak onları ihtiva eden deniz yatağı veya yeraltı murakabe edilirse mümkündür. Bunun için tatbikatta inhisarî murakabe yetkileri ile, mutaden "egemenlik" (sovereignty) terimi ile ifade edilen yetkiler arasında bir tefrik yapmağa çalışmak da güç olacaktır. Tefrik gayretleri, haddi zatında girift olan bir meseleyi içinden çıkılamaz hale sokabilecektir. Haklar ve yetkiler için kullanılan terimler ne olursa olsun hepsinin maksudu birdir (25).

Önemli olan, tebliğde kıt'a sahanlığı ile bunu örten sular arasında bir tefrik yapılması ve bu suların açık deniz vasfının ve burada seyrüsefer serbestliğinin mahfuz tutulmuş olmasıdır (26).

(b) Balıkçılığın düzenlenmesi hakkında tebliğ:

Başkan Truman birinci tebliği ile aynı tarihli, 28 Eylül 1945, ikinci bir tebliğde, Birleşik Devletler Hükümetinin bundan böyle, 3 deniz milik kara sularının ötesinde kalan açık denizin bazı kısımlarında, balıkçılığın düzenlenmesi için takip edeceği politikayı da ilân etmiştir. Bu tebliğde kıt'a sahanlığına atıf yapılmamakla beraber, tebliğ, Birleşik Devletleri takiben açık deniz üzerinde bazı iddialarda bulunacak Devletlerin bu tebliği de emsal olarak kullanmaları bakımından şayanı dikkattir.

"Açık denizin bazı bölgelerinde sahil balıkçılığına mütedair" tebliğ adını taşıyan bu vesikanın gerekçesi şöyle özetlenebilir:

Birleşik Devletler Hükümeti, sahillerine bitişik balık kaynaklarının muhafaza ve idamesine müteallik mevcut nizamların artık uygun olmaktan çıktığını endişe ile müşahede ederek ve bunun istikbal için sıkıntı tohumları taşıdığı kanaatiyle, bu sahada muhafaza tedbirleri ve milletlerarası işbirliği kurmak için, Hükümetin yetkilerini islâh imkânlarını dikkatle incelemiştir. Balık kaynakları, sahil halkı için hayatî olduğu gibi, millet için de gıda ve sınaî kaynağı olarak son derece önemlidir. Yeni usuller ve teknik gelişmeler geniş deniz sahalarında teksifî balık avcılığına yol açmış ve bazı hallerde balıkları tüketebilen ciddi bir tehdit halini almıştır. Her saha ve durumun hususi şartlarını ve sahildar Devletle, bu bölgede meşru menfaat tesis ettirmiş olabilecek diğer herhangi bir Devletin mahsus hakları gereği gibi nazarı itibara alınarak sahil balık

(25) Young, *op. cit.*, Vol. 45, ss. 225 ve Vol. 47, *op. cit.*, ss. 454 - 456; Sir Cecil Hurst, *op. cit.*, (Grotius Society), ss. 159 - 162. — Tebliğde "egemenlik" kelimesinin kullanılmamasına rağmen, neticenin aynı olduğuna da işaret edilmiştir. Bk. Borchard, *op. cit.*, s. 55.

(26) Young, *op. cit.*, Vol. 45, s. 227, kıt'a sahanlığı terimi yerine denizaltı bölgeleri terimini tercih ediyor.

kaynaklarını tahripkâr bir tarzda işletilmekten kurtarmak âcil bir ihtiyaç halini almıştır.

"Birleşik Devletler Hükümeti, balık kaynaklarının muhafaza ve korunması ve devamlı şekilde idamesi için geniş ölçüde balık avcılığına saha teşkil eden veya ileride teşkil edilebilecek olan, açık denizin Birleşik Devletler sahillerine bitişik sahalarında muhafaza bölgeleri tesisinin yerinde olduğu kanaatindedir. Bu çeşit balık avcılığı faaliyetlerinin yalnız Birleşik Devletler vatandaşları tarafından yapıldığı veya ileride yapılacağı ve idame ettirileceği yerlerde, Birleşik Devletler kendi nizamlarına ve murakabesine tâbi, sarahatle sınırlandırılmış muhafaza bölgeleri tesis etmenin yerinde olduğunu düşünmektedir. Bu çeşit faaliyetleri, Birleşik Devletler vatandaşları ile birlikte başka Devletler vatandaşlarının da yaptığı veya ileride yapabileceği yerlerde, sarahatle sınırlandırılmış muhafaza bölgeleri, Birleşik Devletlerle diğer ilgili Devletler arasında yapılacak anlaşmalarla tesbit edilebilecektir. Yukarıdaki prensiplere uygun olarak herhangi bir Devletin sahilleri açığında muhafaza bölgeleri tesis etmeğe hakkı vardır; şu şartla ki, bu çeşit bölgelerde Birleşmiş Devletler vatandaşlarının mevcut olabilecek bütün balık avlama hakları bilmukabele tanınmış olmalıdır. Muhafaza bölgeleri tesis edilmiş sahaların açık deniz vasfı ve serbest ve engelsiz seyrüsefer hakkı bu suretle hiçbir vechile haleldar edilmiş olmamaktadır" (27).

Başkanın bu tebliğinin, birinci tebliğ ile birlikte, Amerika Birleşik Devletlerinin yüz yirmi beş senelik gelenegini temelinden değiştirmiş olduğuna bizzat amerikalı yazarlar tarafından işaret edilmiştir(28). Mafih, Birleşik Devletler bu tebliğlerde yeni politikasını ilân etmeden önce de bu istikamette hareketler vardı. Bilhassa Amerikan balıkçılık âleminde bu çeşit muhafaza bölgeleri tesisi ötedenberi arzulanmakta idi. Başkan'ı böyle bir tebliğde bulunmaya sevkeden âmiller şöyle özetlenebilir:

Balık avcılığı sahile çok yakın yerlerde başlamakla beraber, artan talep karşısında az zaman sonra kara suları hududunun dışına, açık denizlere de yayılmıştır. Bir asır önce (29), hatta 40 - 50 sene önce (30) balık kaynaklarının tükenmiyeceğine inanılmaktaydı. Fakat gittikçe ar-

(27) Bu tebliğin tam metni için Bk. *American Journal of International Law*; Jan. 1946, Vol. 40, Nr 1, Doc. ss. 46 - 47; bu metin Mouton'da (*op. cit.*, ss. 63 - 64) ve Selak'ta (*op. cit.*, ss. 670 - 671) bulunabilir.

(28) J. W. Bingham, *The continental shelf and the marginal sea*, A. J. I. L., Jan. 1946, Vol. 40, Nr 1, s. 173.

(29) Selak, *op. cit.*, s. 671.

(30) W. A. Chapman, *United States policy on high seas fisheries*, Department of State Bulletin, Vol. XX, No. 498, Jan. 16, 1949, s. 68.

tan talep, bilhassa yirminci asırda balık avcılığını çok teksifî hale getirdi. Motörü gemiler balıkçıların avlanmak için gidecekleri sahanın uzaklığını mesele olmaktan çıkardı ve bu saha ile pazarlar arasında sefer adedini arttırdı. Soğutma tertibatındaki gelişmelerle, uzun zaman denizde kalmak, çok balık avlamak ve bunları bozulmamış halde pazarlara sevk etmek imkân dahiline girmiştir. Son senelerde, bilhassa İkinci Dünya Harbinde gelişen âletler sayesinde en sisli havalarda bile balık sahalarnı tesbit etmek ve avlamak mümkün olmuştur. Dolayısıyla, balık avcılığı son derece gelişmiş ve tutulan balık miktarı muazzam yekûnlara varmıştır. Neticede bazı balık neveleri tükenir gibi olmuştur. Balık biyolojistleri şunu tesbit ettiler ki, hem bu günkü tempoda avcılığa devam etmek hem de balık kaynaklarını istenilen bollukta tutmak mümkün değildir. (31). Büyük mahsul almak için, balık nüfusu artıncaya kadar az mahsul almak gerekmektedir (32). Fakat bunu kim düzenliyecek ve kim sevk ve idare edecektir? Sevki idare ve düzenlemek demek kanun ve kaideler koyarak bunları tatbik etmek demektir. Diğer taraftan açık denizlerde Devletlerin tek taraflı nizamlar koymalarına devletler hukuku, bugünkü şekliyle, müsaade etmemektedir. Devlet ancak kendi vatandaşları olan balıkçıları kaidelere tâbi kılabilir. Fakat güçlük ekseri balık nevelerinin göçmen olmasında ve balıkçıların balık sürüleri arkasından gitmelerindedir; böylece aynı balık sahasında muhtelif Devletlerin balıkçıları avlanır olmuştur. Muhafaza için, bütün bu balıkçıların aynı kaidelere uygun çalışmaları gerekir ki buna da hiçbir balıkçı kendiliğinden razı olmamaktadır (33). Böyle düzenlemeleri iki veya çok taraflı anlaşmalarla yapma teşebbüsleri ve bu konuda bir asırlık tecrübe, —Kanada ile muhafaza bölgeleri hakkında yapılan anlaşmalar hariç (34),— pek müsbet bir netice vermemiştir (35). Açık denizlerde balıkçılık hakkında iki veya çok taraflı düzenlemelerin gayesi, denizden elde edilecek

(31) *Ibid.*, s. 68. Buna benzer bir görüş Birleşik Devletlerin Mayıs 1945 de Hollanda elçiliğine verdiği bir şifahî notada da vardır, Bk. Mouton, *op. cit.*, ss. 64 vd. — Gerçekten, bilhassa konserve etme, tuzlama ve dondurma fabrikası haline getirilmiş bir ana - gemi ile birçok ufak balık avlama gemisinden mürekkep filolar uzun zaman denizde kalarak, avladıkları balıkları doğrudan doğruya piyasaya sevk etme usulünü Avrupalılar kuzey kutbunda balina avcılığında, Japonlar Alaska'da ve Bristol Körfezinde, İngilizler de Greenland civarında kullanmışlar ve bu yüzden balık neslinde bir azalmaya sebep olmuşlardır. Bk. Chapman, *op. cit.*, ss. 69, 71; Mouton, *op. cit.*, ss. 64, 65 ve 67; Bingham, *op. cit.*, s. 175; Selak, *op. cit.*, s. 671.

(32) Chapman, *op. cit.*, s. 68 - 69.

(33) Japon ve Amerikan balıkçıları arasında mücadeleler için Bk Bingham, *op. cit.*, s. 175.

(34) Chapman, *op. cit.*, s. 69.

(35) Bingham, *op. cit.*, s. 176; Selak, *op. cit.*, s. 671; Chapman, *op. cit.*, ss. 69 - 70; Mouton, *op. cit.*, ss. 127 - 135.

mahsulün arttırılması olduğuna göre, bunlar hem bütün Devletler için faydalı hem de devletler hukukuna uygun talâkki edilmektedir: vatandaşları balıkçılıkla meşgul Devletlerin hepsi bu konuda bir andlaşma imzalarlarsa, bütün balıkçılar, bir karma komisyonun tesbit edeceği kaidelere bağlı olacaklardır. Fakat böyle bir hal tazının güçlüğü teknik ilerlemelerin hukukî nizamları sür'atle aşmasındadır. Bilhassa ana-geminin ortaya çıkmasıyle (36), derpiş edilen hukukî düzen, tatbikata konmadan, eski bir usul halini almıştır. Şu halde karşılaşılan mesele şöyle idi: Eğer bütün Devletler derhal bir anlaşma imzalamazlarsa, veya bir tek Devlet, işbirliği yapmış olan diğer iki veya daha çok Devletin kabul etmiş oldukları kaideleri tanımazsa ve onların tesis etmiş oldukları muhafaza bölgesine kendi balıkçı gemilerini gönderirse, bu kadar gayretin neticesi ne olacaktır?

İşte, Amerikalı yazarlara göre, Başkan Truman 1945 tebliğini bu düşüncelerle yapmıştır (37).

Görülüyor ki, bu tebliğe göre, bir açık deniz sahasının, bu saha ile esaslı bir şekilde ilgili Devlet veya Devletlerce nizamlanabileceği derpiş edilmektedir. Bir Devletin böyle bir balıkçılık sahası ile "esaslı ilgisi" olduğunu tesbit için ki kıstas konulmaktadır: (a) Balık sahasının bu Devlet veya Devletlerin kıyılarına bitişik açık denizde olması; (b) Bir Devletin vatandaşlarının bu sahada balıkçılık kurmuş ve idame ettiregelmiş olmaları (38).

Amerikalı yazarlar, muhafaza bölgesi kabul ve ilân edilecek sahanın üzerinde Birleşik Devletlerin bir nevi egemenlik iddiasında bulunmadığını da belirtmişlerdir: Bu tebliğ ile Birleşik Devletlerin egemenliği 3 deniz milinin ötesine götürülmüyor; sadece, mahdut ve muayyen gayeli bir murakabe yetkisi bahis mevzuudur ve yetki de diğer "esaslı ilgili" Devletlerin iştirakiyle kullanılacaktır. Bu husus gerek tebliğe muhafaza sahasında açık deniz statüsünün mahfuz tutulmasından, gerekse tebliğe ek Beyaz Saray basın bülteninde sarih olarak kullanılan ifadeden anlaşılmaktadır (39).

**

(36) Bk. not 30.

(37) Chapman, *op. cit.*, s. 71; Bingham, *op. cit.*, ss. 176 - 177. — Esasen Birleşik Devletlerde daha önce de, Birleşik Devletlerin egemenliğini genişleterek üç mil ötesine götürme fikri ve bu gaye ile Kongre'ye sunulmuş tasarılar vardı, fakat bunlar kabul edilmemiştir, Bk. Selak, *op. cit.*; s. 672; P. C. Jessup, *The Pacific Coast fisheries*, A. J. I. L., Jan. 1939, Vol. 33, Nr. 1, s. 129.

(38) Selak, *op. cit.*, s. 672.

(39) Chapman, *op. cit.*, s. 71; Selak, *op. cit.*, ss. 679 - 680; yalnız Borchard, *op. cit.*, s. 55, "muhafaza ile arzu edilmeyen rekabet arasında bir sınır çizmenin her zaman kolay olmadığı" fikrindedir.

Bu iki tebliğin milletlerarası sahada büyük akisler doğurması bekleniyordu (40). Nitekim tebliğlerden az sonra diğer bir çok Devletler gerek kıt'a sahanlığı, gerek açık denizlerde balık sahaları, gerekse her iki si üzerinde Amerikan iddialarına benzer veya onları aşan iddialarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında lâtin Amerika Devletlerinin iddiaları, bir dereceye kadar, muayyen bir görüş birliği arz etmektedir. Dolayısıyla bu iddiaları, "Lâtin Amerika görüşü" başlığı altında toplayabiliriz.

2. Lâtin Amerika görüşü :

Truman'ın tebliğlerinden az sonra, bir kaç istisna ile (41), Orta ve Güney Amerikanın bütün sahildar Devletleri kendi anlayışlarına göre kabul ettikleri kıt'a sahanlıkları üzerinde mutlak egemenliğe kadar varan iddialarda bulunmuşlardır. Biz burada, bu Devletlerin önce müşterek taraflarını bir arada inceledikten sonra, öne sürdükleri hakları, her Devleti ayrı ayrı ele alarak, inceliyeceğiz.

(a) Kullanılan terminoloji ve verilen tarifler :

Lâtin Amerika Devletlerinin beyannamelerinde kıt'a sahanlığı hakkında çeşitli terimler kullanılmaktadır. Bu Devletlerin bazıları sadece kıt'a sahanlığı terimini (42), bazıları "denizaltı kıt'a sahanlığı" (43), bazıları da "denizaltı platformu veya kıt'a sahanlığı" (44), "kıt'a sahanlığı veya denizaltı platformu" (45), nihayet "denizaltı platformu veya denizaltı platosu veya kıt'a sahanlığı" (46), formülünü kullanmışlardır. Bazı vesikalarda bu terimlerle birlikte "kıt'a veya ada sahanlığı" şeklinde ibarelerde vardır (47).

(40) Borchard, *op. cit.*, s. 53; bununla beraber Sir Cecil Hurst, *op. cit.*, (Grotius Society), ss. 155 - 156; bu tebliğlerin ilânından üç sene sonra bile Birleşik Devletler dışında, bilhassa Avrupa'da devletler hukuku ile uğraşanların ilgisinin çekmemiş olduğuna işaret ediyor.

(41) Eğer doğru biliyorsak, şimdiye kadar Güney Amerika sahildar Devletlerinden sadece Uruguvay ve Kolombiya henüz hiçbir iddiada bulunmamışlardır.

(42) Meselâ Şili başkanının 23 Haziran 1947 tarihli kararname, Bk. *Laws and regulations.*, *op. cit.*, ss. 6 vd; Peru başkanının 1 Ağustos 1947 kararname, *Ibid.*, ss. 16 - 17; Kosta Rika'nın 28 Eylül 1948 kararname, *Ibid.*, s. 8 ve 7 kasım 1949 Anayasası, *Ibid.*, s. 300; El Salvador'un Anayasası, *Ibid.*, s. 300; Brezilya'nın 8 Kasım 1950 kararname, *Ibid.*, ss. 299 - 300.

(43) Meselâ Panama'nın 1 Mart 1946 Anayasası, *Ibid.*, s. 15.

(44) Honduras'ın 7 Mart 1950 Anayasa tādilatı, *Ibid.*, s. 11.

(45) Meksika Başkanının 29 Ekim 1945 beyannamesi, *Ibid.*, s. 13; Guatemala'nın 30 Ağustos 1949 petrol kanunu, *Ibid.*, ss. 10 - 11; Ekuvador'un 21 Şubat 1951 kararname, *Ibid.*, s. 300 e ek sayfa (ST/LEG/SER.B/1, Add. 1, July 1952).

(46) "The submarine platform, known also as the submarine plateau or continental shelf.", 11 Ekim 1946 tarihli Arjantin kararname, *Ibid.*, s. 4.

(47) Bk. Şili, Kosta Rika, Honduras; Peru (1 Ağustos 1947 kararname, *Ibid.*, ss. 16 - 17), Brezilya iddiaları.

Balık sahalariyle ilgili olarak da kullanılan terimlerin başında "epi-kontinental sular" gelmektedir. Bazı vesikalarda bu terim "kıt'a sahanlığını örten sular" (48) olarak tasrih edildiği halde, diğer bazı vesikalarda hiçbir açıklama yapılmamaktadır (49).

Tariflere gelince, lâtın Amerika vesikaları arasında yalnız Meksika ve Ekvador kararnameleri kıt'a sahanlığını tarif yoluna gitmiştir. Diğer vesikaların hepsi, kıt'a sahanlığını tarif etmeden, bilinen bir mefhum olarak kullanılmaktadırlar. Meksika tarifine göre 200 metre derinlikte birden sert ve keskin bir yamaç halini aldığı hatla sahil arasında kalan deniz dibi, kıt'a sahanlığıdır (50). Diğer vesikalarda "derinliği ne olursa olsun" kaydı altında keyfî bir tarzda tesbit edilen mesafelere, —200 deniz miline,— kadar uzayan sahalarda haklar öne sürülmektedir (51). Bunlar dışında sarıh tariflere tesadüf edilmemektedir.

(b) İddiaların mesnedi :

Lâtin Amerika Devletlerinin hemen hepsi, kıt'a sahanlığı veya açık denizin kıt'a sahanlığı ile ilgili olmayan kısımları üzerinde iddialarda bulunurken, bu iddialarının mesnedlerini de göstermişlerdir. Bu mesnedleri bazı kategoriler halinde toplamak mümkündür. Lâtin Amerika Devletleri bunlardan ya birini ya bir kaçını veya bir çoğunu iddialarına dayanak yapmaktadırlar.

(aa) *Coğrafi, morfolojik ve jeolojik bakımlardan kıt'a sahanlığı kıt'aya, dolayısıyla ülkeye bağlıdır :*

Lâtin Amerika Devletlerinin birçoğu coğrafi, jeolojik veya morfolojik bakımlardan kıt'a veya ada sahanlığının kıt'aya bağlı olduğunu, kıt'anın bir parçasını teşkil ettiğini, dolayısıyla sahildar Devletin bu sahanlık üzerinde, iddialarına göre değişen ölçülerde, hakları olduğunu öne sürmüşlerdir.

Meselâ 20 Ekim 1945 tarihli Meksika kararnamesinde, kıt'a sahanlığı tarif edildikten sonra, şöyle denmektedir: "Bu sahanlık aşikâr bir şekilde kıt'a memleketlerinin mütemmim bir parçasıdır ve Meksikanın, iki okyanusta da sahillerine bitişik olan kıt'a sahanlığı parçası üzerinde mu-

(48) Meselâ Arjantin kararnamesi, *Ibid.*, s. 4.

(49) Şili ve Peru keyfi olarak 200 millik bir saha göstermektedirler; Kosta Rika sadece sahillerine bitişik suları kast ediyor (2 Kasım 1949 kararnamesi, *Ibid.*, s. 10); Meksika "ilmin göstereceği ve sahillerinden ne kadar uzak olursa olsun... açık deniz" den bahsediyor, *Ibid.*, ss. 13 - 14.

(50) *Ibid.*, s. 13; Bk. keza Ekvador'un 21 Şubat 1951 kararnamesi, madde 2, *Ibid.*, s. 300 e ek yaprak.

(51) Meselâ Şili, Honduras, Kosta Rika iddiaları. — Ekvador "gerekli görülecek ölçüde" formülünü kullanıyor.

rakabe ve yetkisinden feragat etmesi tedbirkâr ve ihtiyatkâr bir hareket olmadığı gibi mümkün de değildir (52).

Keza Arjantin'in 11 Ekim 1946 tarihli kararnamesinde, Peru'nun 1 Ağustos 1948 kararnamesinde, Honduras'ın 1 Ocak 1951 kararnamesinde, kıt'a sahanlığının kıt'a ile jeolojik ve morfolojik bakımlardan bir bütün teşkil ettiği belirtilmektedir (53). Brezilya'nın 8 Kasım 1950 kararnamesinde sadece, kıt'a sahanlığının kıt'a ve adalarla coğrafi bir bütün olduğu kaydedilmektedir (54).

(bb) *Kıt'a sahanlığında zengin tabii kaynaklar bulunmaktadır; bunlar üzerinde ilgili sahildevletleri Devletlerin hakları vardır :*

Meksika'nın 29 Ekim 1945 kararnamesinde, ilmi araştırmaların, kıt'a sahanlığının sonsuz değerinde tabii kaynaklar, mayi veya gaz halinde maddeler, fosfatlar, kalsiyum, idrokarbonlar vs... ihtiva ettiği ve bunları millî mülkiyete intikal ettirmenin "âcil ve geciktirilmez" bir durum arzettiği belirtilmektedir (55). Peru'nun 1 Ağustos 1947 kararnamesinde, kıt'a sahanlığının, "millî mirasımız olarak ilân edilmesi gereken bazı tabii kaynaklar" ihtiva ettiği ileri sürülüyor (56). Honduras 17 Ocak 1951 kararnamesinde "kıt'a sahanlığının, gıda maddeleri, gübre, potas, bromür, iodin, mensucat maddeleri sağlıyan deniz yosunları, petrol ve diğer çeşitli kaynaklar ihtiva ettiği ve bunların millî mülkiyetin bir parçası olarak muhafaza edilmesi gerektiği" beyan edilmektedir (57).

(cc) *Balık sahalalarını korumak :*

Lâtin Amerika Devletlerinin bazıları gerek kıt'a sahanlığı gerekse açık denizlerin bir kısmı üzerinde iddialarda bulunurken, bu sahalardaki balık kaynaklarının muhafaza ve idamesi arzusu ile hareket ettiklerini de ifade etmişlerdir.

Meksika, yukarıda temas ettiğimiz kararnamesinde şöyle demektedir: Meksika'nın, sahilleri dışındaki, tabiatın bir bağıışı olan istisnai derecede zengin balık kaynaklarını gereği gibi muhafaza etmesi, işlemesi ve geliştirmesi âcil bir ihtiyaçtır. Bunun için de sahildevletleri, **sahillerinden uzaklığı ne olursa olsun, açık deniz balıkçılığının gelişmesi için ilmen tesbit edilen bölgelere, murakaba ve yetkisini teşmili gerekir** (58).

(52) *Ibid.*, s. 13.

(53) *Ibid.*, Arjantin için s. 4, Peru için s. 16, Honduras için s. 302.

(54) *Ibid.*, s. 299.

(55) *Ibid.*, s. 13.

(56) *Ibid.*, s. 16.

(57) *Ibid.*, s. 302.

(58) *Ibid.*, ss. 13 - 14.

Arjantin de, 11 Ekim 1946 kararnamesinde, kıt'a sahanlığını örten suların başlıca vasfının, buralarda sanayide kullanılması mümkün çok çeşitli bitki ve hayvan cinslerinin hayatiyetini teşvik eden güneş ışığı sayesinde olağanüstü biyolojik bir faaliyet olduğu belirtiliyor (59). 1 Ağustos 1947 Peru kararnamesinde, kıt'a sahanlığı üzerindeki sularla kıt'aya bitişik sulardaki balık sahalalarının muhafaza ve idamesi zaruretine işaret edilerek, "millî hayatımız için çok esaslı olan bu kaynakların şimdi olduğu gibi ileride de memleket ekonomisine zarar vermeden işletilmesi için" balık sahalalarının Peru Hükümetince murakabe edilmesi zarurî görülmektedir. Peru bundan başka, balıklarla ilgili diğer bir sebep de ileri sürüyor: Guano kuşlarının Peru sahilleri açığındaki adalara bıraktıkları gübrenin değeri de, bu kuşların gıdasını teşkil eden balık kaynakları üzerinde murakabe tesis ve idamesini gerektirmektedir (60).

Kosta Rika da, 2 Kasım 1949 kararnamesinde iddialarına, balık kaynaklarının muhafaza ve idamesini de sebep olarak göstermektedir (61). Nihayet Honduras 17 Ocak 1951 kararnamesinde, kıt'a sahanlığının, deniz hayatının menbaı olan paha biçilmez değerinde nebatî plankton ihtiva etmekte bulunduğunu, bu yüzden sahanlığı örten suların tükenmez bir balık kaynağı olduğunu belirtmektedir (62).

(dd) Diğer Devletler örnek gösteriliyor :

Lâtin Amerika Devletlerinin bir kısmı, bu konudaki iddialarını öne sürerken, kendilerinden önce diğer Devletlerin de mümasil iddialarda bulunmuş olduklarına da işaret etmektedirler.

Meselâ Arjantin 11 Ekim 1946 kararnamesinde Birleşik Devletlerle Meksika'nın (63) ; Şili, 23 Haziran 1947 kararnamesinde, Birleşik Devletler, Meksika ve Arjanti'nin (64); Peru, 1 Ağustos 1947 kararnamesinde, Birleşik Devletler, Meksika, Arjantin ve Şili'nin (65); nihayet Brezilya, 8 Kasım 1950 kararnamesinde, Birleşik Devletler, Meksika, Arjantin, Şi-

(59) *Ibid.*, s. 4.

(60) *Ibid.*, s. 16. Peru kararnamesinde, balıkçılıkla ilgili olarak kıt'a sahanlığına hiçbir atıfta bulunulmamaktadır. Bunun izahı basittir: Peru'nun kuzey sahillerinde kıt'a sahanlığı oldukça geniş bir saha (takriben 70 mil) kaplamasına mukabil, Üstüva Hattının 15 derece güneyinde bu sahanlık daralmaktadır. Şilinin ise kıt'a sahanlığı, jeolojik manasında, son derece dar, adeta yok sayılabilir. Bunun için bu iki Devlet kıt'a sahanlığını örten açık denizdeki balık sahalalarını korumak arzusundadırlar, Mouton, *op cit.*, s. 79.

(61) *Laws and regulations...*, *op. cit.*, s. 9.

(62) *Ibid.*, s. 302

(63) *Ibid.*, s. 4.

(64) *Ibid.*, s. 6.

(65) *Ibid.* s. 16.

li ve Peru'nun (66) bu şekilde iddialarda kendilerinden önce bulunmuş olduklarına işaret etmişlerdir.

Yalnız burada, bu Devletlerin kendilerinden önce mümasil iddialarda bulunmuş olan Devletleri zikrederken o Devletlerin iddialarını işlerine geldiği şekilde anlama temayülünü de belirtmek gerekir. Bu yolu ilk açan Arjantin kararnamesinde, Birleşik Devletler ve Meksika metinlerine atıf yapılırken, bu iki Devletin epinkontinantal sular ve kıt'a sahanlığı üzerinde "egemenlik" tesis ve ilân etmiş olduğu ifade edilmektedir. Halbuki aslında Truman'ın tebliğlerinin hiç birinde "egemenlik" sözü geçmediği gibi Meksika de epikontinantal sular hakkında "egemenlik" terimini kullanmamaktadır. Arjantin'den sonra iddialarda bulunan Şili, Peru ve Brezilya'nın atıflarında "egemenlik" isnadı, Birleşik Devletlerin balıkçılığı muhafaza ile ilgili tebliği ve Meksika hariç tutulursa gerçeğe daha çok uyacaktır.

(ee) *Kıt'a sahanlığı ve balık muhafaza bölgeleri üzerinde egemenlik ilânı devletler hukukunda kabul edilmiştir :*

Lâtin Amerika Devletlerinin bir kısmı kıt'a sahanlığı veya açık denizin bir kısmı üzerinde egemenlik tesisinin devletler hukukuna aykırı olmadığını, bilâkis devletler hukukunca kabul edilmiş bulunduğunu da ileri sürmüşlerdir. Arjantin'in 11 Ekim 1946 kararnamesinde şöyle denilmektedir: "Bahis mevzuu doktrin devletler hukukunda sarîh olarak kabul edilmiş bulunmaktan başka, ilmî yayınlarla da desteklenmektedir" (67). Şili'nin 23 Haziran 1947 kararnamesine göre, milletlerarası umumi kanaat mutabakatına göre, epikontinantal suların sahillere bitişik kısımlarını ve kıt'a sahanlığını kendi ülkesi addetmeğe her sahidar Devletin hakkı vardır (68). Aynı şekilde bir hükmü Kosta Rika'nın 2 Kasım 1949 kararnamesinde de görmekteyiz (69). Keza Peru'nun 1 Ağustos 1947 kararnamesinde (70) ve Honduras'ın 17 Ocak 1951 kararnamesinde (71) bu iddiaların devletler hukukunca kabul edilmiş olduğuna işaret edilmektedir.

(ff) *Öne sürülen diğer sebepler :*

Lâtin Amerika Devletlerinin kabul ve ilân ettikleri metinlerde, iddialarına mesnet olmak üzere öne sürdükleri diğer bazı sebepler de var-

(66) *Ibid.*, s. 299.

(67) *Ibid.*, s. 4.

(68) *Ibid.*, s. 6.

(69) *Ibid.*, s. 9.

(70) *Ibid.*, s. 16.

(71) *Ibid.*, s. 302.

dır. Meselâ bunlardan Kosta Rika ve Şili iddialarının hem kendi millî hem de Amerikan kıt'asının menfaatına uygun olduğunu (72), Arjantin ve Şili esasen denizaltı tabii kaynaklarını hâlen işletmekte olduklarını (73), Kosta Rika, Şili ve Brezilya bu çeşit iddialarda bulunmanın ve tedbirler almanın Devletin vazifesi olduğunu (74), Ekuvador da askerî gelişmenin Devletleri kıt'a sahanlığı ve kıt'a suları üzerinde yetki tesisine sevk etmiş olduğunu, Pan Amerikan Birliğinin 1939 ve 1940 Panama ve Havana Beyannamelerindeki esasları millî mevzuatlarına ithali tavsiye etmiş bulunduğunu (75) öne sürmektedirler.

(c) İddiaların mahiyet ve şümulü :

Kıt'a sahanlığı ve açık denizle ilgili olarak lâtin Amerika Devletlerinden herbirinin ileri sürdüğü iddiaların mahiyet ve şümulüne, her Devleti ayrı ayrı ele alarak temas etmeden önce, bütün bu vesikaların müşterek bir vasfını belirtmek gerekir: Lâtin Amerika Devletlerinin hepsi, esas itibariyle kara suları üzerinde haiz oldukları egemenlik haklarını açık denizin bir kısmı üzerinde de teşmil etmek istemektedirler. Bunu yaparken istedikleri hakkın mahiyetini sarîh olarak belirtmektedirler: İstedikleri **egemenlik** (sovereignty) dir ve bunu açıkça böyle ifade etmektedirler. Bu Devletlerden bazıları, kıt'a sahanlığını, bazıları hem kıt'a sahanlığını hem de bunu kaplıyan suları, bazıları da kıt'a sahanlığı ile ilgili olsun veya olmasın tesbit ettikleri saha içinde kalan suları egemenliklerine dahil etmek arzusundadırlar.

Şimdi bu Devletlerin iddialarının mahiyet ve şümulünü teker teker ele alalım.

(aa) Meksika :

Meksika 29 Ekim 1945 tarihli kararnamesi ile, "sahıllarına bitişik bütün kıt'a sahanlığı ve bu sahanlıkta mevcut veya ileride keşfedilecek tabii kaynakların hepsi ve herbiri üzerinde hak iddia etmektedir; ve, refah kaynağı olan balık mahsullerini muhafaza için gerekli balıkçılık muhafaza bölgelerini nezaret, işletme ve murakabe faaliyetine girişecektir" (76).

Buradaki "muhafaza bölgeleri"nin kıt'a sahanlığından ayrı düşünülmüş olduğu anlaşılıyor. Bir kere kullanılan "işletme" terimi bazı inhisarî balıkçılık hakları talebi manasına gelebileceği gibi (77), bu karar-

(72) *Ibid.*, ss. 7 ve 9.

(73) Arjantin için Bk, *Ibid.*, s. 4, Şili için s. 6.

(74) Şili için Bk. *Ibid.*, s. 6, Kosta Rika için s. 7, Brezilya için s. 299.

(75) *Ibid.*, s. 299, Panama kararı için *Ibid.*, s. 144 vd.

(76) *Ibid.*, s. 14.

(77) Mouton, *op. cit.*, s. 74.

namenin baş kısmında kıt'a sahanlığına sadece madenlerle ilgili olarak atıf yapılmış bulunması ve bu muhafaza bölgelerinin "sahilden uzaklığı ne olursa olsun" şeklinde tarif edilmesinden de çıkarılabilir. Bununla beraber kararnamenin birinci paragrafında bu sahanın "kıt'anın bir parçası olmasına" da işaret edilmektedir (78).

(bb) Panama :

Panama 1 Mart 1946 Anayasası ile (madde 209) kıt'a sahanlığını âme emlâki arasında saymaktadır. Bundan başka 17 Aralık 1946 kararnamesi ile de, umumiyetle balık sahaları ile ilgili olarak, Devletin kara suları üzerindeki millî yetkisini denizaltı kıt'a sahanlığının deniz yatağı üzerindeki ("above the sea bed of the submarine continental shelf") bütün sahaya şamil olacağını ilân etmekteydi (79). Burada da inhisari balıkçılık hakları talep edilmektedir (80).

(cc) Arjantin :

Arjantin Hükümeti 11 Ekim 1946 kararnamesi ile (madde 1), kıt'a sahanlığı ve kıt'a sahanlığını örten suların milletin egemen iktidarına tabi olduğunu ilân etmişti (81).

(dd) Şili :

Şili Başkanın 23 Haziran 1947 tarihli beyannamesi ile muhtelif haklar iddia etmektedir. Şöyle ki:

i. Şili Hükümeti, derinliği ne olursa olsun, millî ülkenin kıt'a ve ada sahillerine bitişik kıt'a sahanlığı üzerinde millî egemenliğini teyit ve ilân etmekte, ve dolayısı ile, sözü geçen sahanlığın üstünde veya altında mevcut veya ileride keşfedilecek tabii kaynakları talep etmektedir (madde 1) ;

ii. Şili Hükümeti, derinliği ne olursa olsun, sahillerine bitişik denizler üzerinde, —işbu denizlerin içinde veya altında bulunabilecek herhangi bir mahiyetteki tabii kaynakları muhafaza, koruma ve işletme için gerektiği ölçüde ve bilhassa bütün balık sahaları ile balina avcılığı zengin kaynaklarının zararlı şekilde işletilmesini önlemek üzere Hükümetin murakabesi altına koyacak şekilde, — millî egemenliğini teyit ve ilân eder (madde 2) ;

iii. Sahilden 200 deniz mili genişliğindeki bir deniz sahası üzerinde himaye ve murakabe ilân edilmiştir (madde 3) (82).

(78) *Laws and regulations...*, op. cit., s. 13.

(79) *Ibid.*, ss. 15 ve 16.

(80) Mouton, op. cit., s. 86.

(81) *Laws and regulations...*, op. cit., s. 5.

(82) *Ibid.*, s. 7.

(ee) Peru :

Peru Başkanının 1 Ağustos 1947 tarihli kararnamesi esas itibariyle biraz önce gördüğümüz Şili kararnamesine müşabihtir. Her iki vesikada da sahillерinden 200 deniz mili uzaklığa kadar bir deniz sahası üzerinde egemenlik iddiasında bulunulmaktadır. Son, Onasis'in balina gemilerine el koyma hadisesi bu bölgede Peru'nun inhisarî balıkçılık hakkı istediğini teyit etmiştir (83).

(ff) Kosta Rika :

Kosta Rika 2 Kasım 1949 kararnamesi Şili ve Peru vesikalarının aşağı yukarı aynidir. Kosta Rika da kıt'a sahanlığı üzerinde aynı şekilde egemenlik ilân etmektedir. Yalnız açık denizdeki iddialardan bahseden 2 nci maddede egemenlik yerine "hak ve menfaatlar" ilân ediliyor ki bu da tatbikatta aynı neticeye varmaktadır. Çünkü 4 ncü maddede 200 deniz mili olarak gösterilen deniz bölgesinde Kosta Rika'nın "himayesi" ilân edilmektedir (84).

(gg) Guatemala :

30 Ağustos 1949 Petrol Kanunu ile Devletin kıt'a sahanlığının nihayetine kadar uzanan deniz hudutları içindeki petrol kaynaklarının milletin malı olduğu ve bunlar üzerinde **dominium** ilân edilmektedir (85).

(hh) Honduras :

Honduras 7 Mart 1950 kararnamesi ile, gerek Atlantik gerekse Pasifik Okyanusundaki, derinliği ve genişliği ne olursa olsun, kıt'a ve ada sahanlığı ile bunu örten suların, millî ülkenin bir parçası olduğunu ve bu sahanlık ve sularda mutlak, ferağ ve zeval kabul etmez **dominium**'u olduğunu ilân etmektedir (86). Honduras 17 Ocak 1951 tarihli bir kararname ile Şili, Peru ve Kosta Rika metinlerindeki aynı esaslar dahilinde yeni iddialarda da bulunmaktadır (87).

(83) *Ibid.*, s. 17. — Birleşik Devletler Şili, Peru ve Arjantin iddialarını protesto edecektir. Mouton, *op. cit.*, s. 82, Şili ve Peru metinlerinin ingilizce tercümelelerinde "to the (full) extend necessary" ibaresinin ispanyolca aslında "El Gobierno de Chile... proclama la sobernania nacional sobre los mares adyacentes a sus costas... en toda la extension necessaria para..." şeklinde olduğuna işaret ediyor ve İngilizce tercümenin "to the full area, extensiveness or space, necessary to" şeklinde olması gerekeceğini savunuyor. Çünkü, tahdit edilen egemenlik değil, fakat sahadır. Bununla beraber Mouton bu iddiaları devletler hukukuna aykırı bulmaktadır, *op. cit.*, s. 83.

(84) *Laws and regulations...* *op. cit.*, ss. 9 - 10; ayrıca Bk, s. 300,

(85) *Ibid.*, s. 10.

(86) *Ibid.*, s. 11.

(87) *Ibid.*, ss. 302 - 303.

(ii) El Salvador :

El Salvador 7 Eylül 1950 Anayasası ile (madde 7) 200 deniz miline kadar sahillerine bitişik denizi ve bunun üzerindeki hava sahasını, bunun altındaki yeraltı ve kıt'a sahanlığını millî ülkeye ithal etmektedir (88).

(jj) Nikaragua :

Nikaragua da 1 Kasım 1950 Anayasası ile (madde 5) kıt'a sahanlığını millî ülke içinde saymaktadır (89).

(kk) Brezilya :

Brezilya'nın 8 Kasım 1950 tarihli kararnamesinde, kıt'a sahanlığının münhasır yetki ve **dominium**'u altında, millî ülkenin bir parçası olduğu ilân edildikten (madde 1) sonra, buralarda tabii kaynakların aranması ve kullanılması için federal müsaade alınması gerekeceği beyan edilmektedir (madde 2) (90).

(ll) Ekuvador :

21 Şubat 1951 tarihli kararname ile Ekuvador da, Ekuvador sahillerine bitişik kıt'a sahanlığının ve bunun ihtiva ettiği bütün kaynakların Devlete ait olduğu ve Devletin, bunları muhafaza etmek ve gine buraya ait balık sahalarını korumak için gerektiği ölçüde işletme ve murakabe haklarını kullanacağını (madde 1) ilân etmektedir (91).

(d) Açık deniz statüsü ve diğer Devletlerin hakları :

Truman'ın tebliğlerinde kıt'a sahanlığını örten suların veya muhafaza bölgesi kabul edilmiş sahaların açık deniz vasfının ve serbest ve engelsiz seyrüsefer hakkın bu tebliğlerle hiç bir surette haleldar olmıyacağı ifade edilmişti. Ayrıca balıkçılıkla ilgili tebliğde, eğer açık denizin bir kısmı üzerinde, Birleşik Devletler vatandaşları ile başka Devletin vatandaşları da balıkçılık yapmakta iseler, bu bölgelerin ilgili Devletler arasında aktedilecek andlaşmalarla nizamlanacağı belirtilmişti.

Lâtin Amerika Devletlerinin iddiaları ise, değişik ölçüde olmakla beraber, şu umumî temayülü göstermektedir: Hepsi ilgili Devletin karasularını, başka deyimle egemenliğini, genel olarak tanınmış ölçülerin aşırı derecede ötesine götürmek arzusundadırlar. Bu yeni "ülke" de denizden istihsal edilecek bütün mahsuller o Devletin malı sayılacaktır. Ya-

(88) *Ibid.*, s. 300. Birleşik Devletler bunu da protesto edecektir.

(89) *Ibid.*, s. 15.

(90) *Ibid.*, ss. 299 - 300.

(91) *Ibid.*, s. 300 e ek yaprak.

bancı Devlet vatandaşları balıkçılık için bu sahaya, açık denizde olduğu gibi, serbestçe giremeyeceklerdir (92).

Bu bakımdan lâtın Amerika Devletlerinin bazıları, meselâ Guatemala ve Ekuvador (93), açık denizler meselesine ve diğer Devletlerin haklarına hiç temas etmemektedirler. Diğer Devletlerin kabul ettikleri vesikalardan çoğu sadece, iddialarının serbest seyrüsefer hakkını ihlâl etmeyeceğini belirtmektedir (meselâ Arjantin, Şili, Kosta Rika, Peru, El Salvador, Honduras metinleri). Brezilya hak iddia ettiği sahalarda serbest seyrüsefer hakkını tanırken, balıkçılığı mahfuz tutmaktadır (94). Bazı Devletler, kendileri iddialarını ileri sürerken diğer Devletlerin de ileri sürecekleri mümasil hakları peşinen kabul ettiklerini de belirtmektedirler; meselâ Şili, Kosta Rika, Honduras metinlerinde bu yolda hükümler vardır.

Yalnız Meksika, 29 Ekim 1945 tarihli kararnamesinin sonunda, bütün diğer lâtın Amerika Devletlerinin metinlerinden farklı bir hüküm koymuştur: "Tek gaye milletin, kıt'anın ve dünyanın refahı için bu kaynakları korumak olduğundan, işbu kararnamede derpiş edilen hükümler üçüncü şahısların, mütekebiliyet esasına dayanan, meşru hakları ile, açık denizlerde serbest seyrüsefer haklarını saymamağa tevessül manasına alınamaz" (95).

(e) Protestolar :

Bu izahattan anlaşılabilirceği gibi, lâtın Amerika Devletlerinin birçoğu kıt'a sahanlığı ve üzerindeki sularla, açık denizin bir kısmı üzerinde egemenlik iddiasında bulunurken, diğer bazıları da doğrudan doğ-

(92) Bu tezin mantıkî neticesi okyanusların, karalarda olduğu gibi, parça parça, Devletler arasında taksimine varır. Yani mazide geniş okyanus parçaları üzerinde haklar iddia eden İspanya, Portekiz ve İngiltere devrine götüreceği geri bir adım atılmış olacaktır. Böyle iddialar mazide netice vermediği gibi şimdi de neticesiz kalacaktır. Çünkü bu iddialar birçok denizle ilgili Devletin pek çok menfaatlerine aykırıdır, dolayısıyla gayri kabili kabuldür. Bununla beraber bu tezin yarısı hemen her memleketin balıkçıları için caziptir. Bir iş adamı şöyle demişti: Amerikan balık sanayiinin muhtaç olduğu tek şey, kendi gemilerinin dünyanın her tarafına gitme müsaadesi olması, buna mukabil diğer memleketlerin gemilerinin limanlarda kalmalarıdır. Fakat en az on Devlet bunun tam aksini görmek istemektedir, Bk. Chapman, *op. cit.*, s. 71.

(93) Ekuvador kararnamesi (madde 4), eğer milletlerarası andlaşmalar deniz politikası ve himaye sahaları hakkında daha sümüllü esaslar kabul etmişse, bunların muteber olacağını belirtmektedir.

(94) Devlet egemenliğinin tam bir şekilde cari olduğu karar suları üzerinde de yabancı gemilere zararlı geçiş hakkı tanınmış olduğunu hatırlamak yerinde olur.

(95) *Laws and regulations...*, *op. cit.*, s. 14, Meksika kararnamesi.

ruya bu sahaları millî ülkelerinin bir parçası olarak ilân etmektedirler. Kıt'a sahanlığı nazariyesinin, geleneksel devletler hukuku kaidelerini ve bu kaidelerle ilgili büyük menfaatlara nazarı itibara almaksızın bu şekilde izamı veya bambaşka istikametlerde tatbiki karşısında, denizci diğer Devletlerin bu iddiaları bir oldu-bitti gibi kolayca kabul etmeleri beklenemezdi.

Nitekim Birleşik Devletlerin, sırasıyla Arjantin, Şili ve Peru'ya gönderdiği protesto notalarını diğer Devletlerin protestoları takip etmiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinin 18 Temmuz 1948 tarihinde Arjantin, Şili ve Peru'ya gönderdiği protesto notalarının hepsi aynı mahiyette ve usluapta kaleme alınmıştır (96). Bu notalarda Birleşik Devletler Hükümeti bu Devletleri neşrettikleri vesikalardaki iddialara sevkeden sebepleri (tabii kaynakların muhafazası ve idamesi) anlamakla ve bunları sempati ile karşılamakla beraber, bu Devletlerin iddialarının Trumanın tebliğlerinden "geniş ölçüde" farklı olduğunu ve "umumiyetle kabul edilmiş devletler hukuku prensipleriyle aykırılık teşkil ettiğini" belirtmektedir. Bilhassa şu iki hususta: (a) Arjantin (Şili, Peru) vesikası kıt'a sahanlığı üzerinde ve kara sularının mutaden kabul edilmiş sınırları dışında ve Arjantin (Şili, Peru) sahillerine bitişik denizler üzerinde millî egemenlik ilân etmektedir; (b) Arjantin (Şili, Peru) vesikası balıkçılık konusunda, Arjantin (Şili, Peru) kıyıları açığındaki açık denizde Birleşik Devletlerin hakları ve menfaatlarını tanımamaktadır. Bu mülahazalarla Birleşik Devletler Hükümeti Arjantin'e (Şili'ye, Peru'ya) bu vesikaların doğuracağı neticeler veya alınacak tedbirler karşısında hak ve menfaatlarını mahfuz tuttuğunu bildirmektedir.

Birleşik Devletler 12 Aralık 1950 tarihinde El Salvador Hükümetine de bir protesto notası yolluyarak (97), El Salvador Anayasasında yapılan yeni değişikliğin devletler hukukunda kara sular için kabul edilmiş ölçüler dışına çıkılarak, açık deniz sayılagelmiş geniş bir okyanus parçası üzerinde egemenlik tesis ettiğine işaretle, bu suların ve sular üzerindeki hava sahasının Anayasasının 7 nci madde 2nci fıkrasına rağmen El Salvador'un yetkisi altında konulmak istendiği belirtilmiştir. Çünkü Anayasanın bu fıkrası, seyrüsefer serbestliğini bir hak değil, El Salvador Hükümetince bahşedilen bir âtîfet halinde gösterir gibidir.

(96) Notaların tam metinleri için Bk, *Ibid.*, Arjantine verilen nota, s. 5, Şili'ye verilen nota, s. 7, Peru'ya verilen nota, ss. 17 - 18.

(97) *Ibid.*, s. 300.

Birleşik Devletler, 7 Haziran 1951 de, Ekvador Hükümetine de buna benzer bir protesto notası yolamıştır (98).

Amerika Birleşik Devletlerinden başka İngiltere de Peru'ya ve Şili'ye 6 Şubat 1948 de, Honduras'a 23 Nisan 1951 ve 10 Eylül 1951 de, Ekvador'a 14 Eylül 1951 de, Kosta Rika'ya 9 Şubat 1950 de, El Salvador'a 12 Şubat 1950 de gönderdiği notalarla bu Hükümetlerin 3 deniz millik kara suları hududu dışında iddia ettikleri egemenlik hakkını tanımadığını, bunun devletler hukukuna aykırı olduğunu, açık denizlerde ancak ilgili Devletlerin iştirakiyle bazı tedbirler alınabileceğini bildirmiştir (99).

Keza Fransa, İngiltere'ye, 7 Şubat 1951 tarihinde gönderdiği bir nota ile, lâtın Amerika Devletlerinin kara sularını genişletme temayülü karşısında ne düşündüğünü açıklamıştır. Bu notada Fransa bu çeşit taleplerin devletler hukukuna aykırı olduğunu, hiçbir Devletin tek tarafı olarak açık denizin bir parçası üzerinde egemenliğini tesis edemeyeceğini, diğer Devletlerin, aksini kabul etmedikleri takdirde, açık denizlerin serbestliği prensibini öne sürebileceklerini bildirmiştir (100).

3. Diğer Devletlerin iddiaları :

Kıt'a sahanlığı ve açık deniz üzerinde murakabeden egemenliğe kadar değişen haklar iddia etmek yalnız lâtın Amerika Devletlerine inhisar etmemiştir. Bilhassa petrol ve balık kaynakları muhafazası endişeleri ile diğer bazı Devletler de kara suları üzerinde mevcut ve kara sularının sınırı ile mahdut haklarının bir kısmını açık denizler istikametinde genişletmek için kıt'a sahanlığı mefhumundan ve bilhassa lâtın Amerika Devletlerinin aşırı iddialarından ilham almış görünmektedirler.

(a) İzlanda :

İzlanda Meclisi, Althing, 5 Nisan 1948 tarihinde kabul ettiği "Kıt'a sahanlığındaki balık kaynaklarının ilmî muhafazası" hakkında 44 sayılı kanunla şu hükümleri derpiş etmektedir:

"**Madde 1.** — Balıkçılık Vekâleti, İzlanda kıt'a sahanlığı hudutları içinde sarih şekilde sınırlanmış muhafaza bölgeleri tesis eden ni-

(98) Mouton, *op. cit.*, s. 90. Bu aşırı iddiaların diğer tenkitleri için Bk. Selak, *op. cit.*, s. 673 vd; Borchard, *op. cit.*, s. 59; Young, *op. cit.*, Vol. 45, s. 237 ve Vol. 47, ss. 454 vd.

(99) Notalardan pasajlar için Bk. Mouton, *op. cit.*, ss. 91 - 94. Şili, Peru ve Ekvador Hükümetleri geçen Nisan ayında A.B.D. ve İngiltere'ye verdikleri müşterek birer nota ile bu protestoları cevaplandırmışlar, kara sularını 3 milden 200 mile çıkarmakla seyrüseferi aksatmağı değil, balıkçılıklarını ve tabii kaynakları korumağı istihdaf ettiklerini bildirmişlerdir. *Le Monde*, 15 Nisan 1955.

(100) *Ibid.*, ss. 90 - 91.

zamlamalarda bulunabilir; bu bölgeler içindeki balık sahaları İzlanda'nın koyacağı kaidelere ve İzlanda murakabesine tâbi olacaktır; halen mer'î muhafaza tedbirleri hiçbir vechile tahdit edilmeyecektir. Vekâlet sözü geçen bölgeler içinde balık kaynaklarını korumak için gerekli kaideleri ileride ilân edecektir.

"**Madde 2.** - Birinci madde ilân edilmiş hükümler İzlanda'nın diğer memleketlerle taraf olduğu veya olabileceği andlaşmalara uyduğu ölçüde uygulanacaktır" (101).

Bu kanundan başka İzlanda Hükümeti 22 Nisan 1950 tarihinde, Kuzey İzlanda sahillerinde balıkçılığı korumak için tedbirler almış ve 4 deniz millik bir kara suları şeridi içinde sürüm (trawls) usulü ile balık avcılığını yasak etmiştir (102).

İngiltere Hükümeti 23 Mayıs 1951 tarihli bir nota ile İzlanda'nın aldığı kararları yürürlüğe koymadan önce, Milletlerarası Adalet Divanının İngiltere ile Norveç arasındaki balıkçılık ihtilafı hakkında vereceği kararı beklemesini istemiştir (103).

Belçika da 1 Eylül 1951 tarihli bir nota ile, İzlanda'nın bu yeni mevzuatının, Kuzey denizine sahil olan Devletlerce genel olarak saygı gösterilen 3 deniz mili kaidesine aykırı olduğunu belirterek, İngiltere gibi o da, İzlanda'nın Milletlerarası Adalet Divanının kararına muntazıran bu kanunu yürürlüğe koymamasını istemiştir (104).

Nihayet Holanda Hükümeti de İzlanda Hükümetine gönderdiği bir notada bir Devletin tek taraflı alacağı tedbirlerle açık denizin muayyen bir bölgesinde yabancı gemilerin balık avlamasını yasak etmesine veya düzenlenmesine devletler hukukunun cevaz veremediğini belirttikten sonra, İzlanda'nın 4 mil esasını kabul etmesi ve bilhassa kara sularının başlangıç hattını ölçmede tatbik ettiği usul yüzünden Hollanda balıkçılığının zarar göreceğini ifade etmiştir (105).

(101) *Law and regulations... op. cit.*, ss. 12 - 13; keza Bk. Mouton, *op. cit.* s. 88.

(102) Mouton, *op. cit.*, s. 89. — İzlanda'nın o zamana kadar kara sularının genişliği 3 mildi; şimdi bu hudut bir mil artırılıyordu. Asıl mühim olan, bu genişliğin ölçülmesinde alınacak başlangıç hattı meselesi idi. İzlanda, kara sularının sınırının sahillerin ivicacını aynen takip etmesi yerine, karada tesbit edilen noktalar arasında doğrular çizmekte ve kara sularının sınırını bu doğrulara paralel doğrular şeklinde çiziyordu. Böylece, balıkçılık bakımından çok önemli büyük körfezler İzlanda kara suları içinde bırakılıyordu. Buna benzer bir iddia Norveç tarafından da ileri sürülmüş ve bu yüzden İngiltere ile Norveç arasında çıkan anlaşmazlık Milletlerarası Adalet Divanına sunulmuştu. Divan, bu hâdisede, Norveç'in hareket tarzını devletler hukukuna aykırı bulmamıştır. Tafsilat için Bk. **C. I. J., Affaire des Pêcheries (Royaume - Uni c. Norvège), Arrt du 18 décembre 1951.**

(103) Mouton, *op. cit.*, s. 95.

(104) *Ibid.*, ss. 95 - 96.

(105) *Ibid.*, s. 96.

(b) Filipinler :

Filipinler Hükümeti 18 Haziran 1949 tarihli Petrol kanununun 3 ncü maddesiyle kıt'a sahanlığında bulunacak petrol kaynakları üzerinde Devlet mülkiyetini ilân etmektedir (106).

(c) Suudî Arabistan :

Suudî Arabistan Kralı 28 Mayıs 1949 tarihinde, Basra Körfezinin denizaltı sahası üzerinde hak iddia etmiştir.

Suudî Arabistanın iddialarının meşnedi, lâtin Amerika Devletlerininine müşabih bir şekilde izah edilmektedir: Tabii kaynakların işletilmesini teşvik etmek, Basra Körfezinin Suudî Arabistan sahilleri açığındaki kısımlarının altında böyle kaynakların mevcut olabileceği ve modern teknolojinin bunların kullanılmasını gittikçe daha fazla mümkün kılması; bu kaynakların ihtiyatla kullanılması için bunlar üzerinde yetki tesisine zaruret olduğu; muhafaza tedbirlerinin ancak sahildar Devletin ihtimamı ile uygulanabileceği ve güvenliği icabı, sahildar Devletin buradaki faaliyetleri daima göz altında tutması gerektiği için buralarda yetki ve murakabesini kullanmasının haklı ve makul olduğu; nihayet; halen diğer Devletlerin de sahillerine bitişik bölgelerin deniz yatağı ve yeraltı üzerinde yetkilerini kullanmakta olmaları.

İşte bu şekilde özetlenebilecek sebeplerle Suudî Arabistan, Basra Körfezinde, Suudî Arabistan kara sularına bitişik bölgelerin yeraltı ve deniz yatağının Suudî Arabistan'a ait olduğunu ilân etmektedir. Bu bölgelerin sınırı, Suudî Arabistan Hükümeti ile bunlara bitişik bölgelerin deniz yatağı ve yeraltı üzerinde yetki ve murakabe hakları olan diğer Devletler arasında, adalet prensiplerine göre tesbit edilecektir. Bu bölgeler üzerindeki suların açık deniz vasfı, bu sularda ve bu suların üzerindeki hava sahasında serbest ve engelsiz seyrüsefer hakkı ve Körfez ahalisinin geleneksel inci toplama hürriyeti hiçbir veçhile ihlâl edilmeyecektir (107).

Suudî Arabistan idialarını ileri sürerken "kıt'a sahanlığı" terimini kullanmamaktadır. Çünkü Basra Körfezinde, anlaşılan manada, bir kıt'a sahanlığı yoktur (108): Bütün Körfez 100 kulaçtan çok az derin bir havuz gibidir. Bundan başka Suudî Arabistan metninde sadece tabii kaynaklar (petrol) istihdaf edilmektedir; dolayısıyla iddialara mevzu olan bölgeyi örten sular, bu sularda balıkçılık, seyrüsefer hakları ihlâl edilmemiştir.

(106) *Laws and regulations...*, *op. cit.*, s. 19; keza Mouton, *op. cit.*, ss. 34, 257.

(107) Metin için Bk. *Laws and regulations...*, *op. cit.*, s. 22; ayrıca *American Journal of International Law*, July 1949, Vol. 43, Nr 3, Suppl. ss. 156 - 157. Bu metni tahlil eden bir yazı: R. Young, *Saudi Arabian offshore legislation*, *A. J. L. L.*, July 1949, Vol. 43, Nr 3, ss. 530 - 532.

Nihayet kıt'a sahanlığı doktrinin uygulanabileceği dar ve küçük denizlerde, dostane bir şekilde denizaltı bölgelerinin nasıl taksim edilebileceği de gösterilmektedir.

(d) Basra Körfezinde İngiliz himayesindeki Şeyhlikler :

Basra Körfezinde İngiliz himayesinde bulunan ve en büyük gelirlerini petrolden sağlayan dokuz şeyhlik de, Suudî Arabistan iddialarına benzer haklar ilân etmişlerdir. Birbirinin eşi kadar benzeri olan bu iddiaların her birini teker teker ele alıp incelemeyeceğiz. Bu şeyhlikleri adları ile iddialarını ilân tarihleri şunlardır: Abu Dhabi, 10 Haziran 1949 (109); Ajman, 20 Haziran 1949 (110); Bahrain, 5 Haziran 1949 (111); Dubai, 14 Haziran 1949 (112); Kuwait, 12 Haziran 1949 (113); Qatar, 8 Haziran 1949 (114); Ras al Khaimah, 17 Haziran 1949 (115); Sharjah, 16 Haziran 1949 (116); Umm al Qaiwain, 20 Haziran 1949 (117).

Bu şeyhliklerin hepsi de, Suudî Arabistan metnindeki sebepleri tekrarlamakta ve aynı iddiaları ve hakları ileri sürmektedirler. Hepsinde, hak iddia ettikleri denizaltı bölgelerini örten suların açık deniz vasfına ve balıkçılık haklarına hanel getirilmediği, inci toplama hakkının mahfuz tutulduğu belirtilmektedir. Hiçbiri "kıt'a sahanlığı" terimini kullanmamaktadır.

(e) Pakistan :

Pakistan Genel valisinin 9 Mart 1950 tarihli Beyannamesi ile, Pakistan sahilleri boyunca, 100 kulaç derinliğe kadar açık denizin deniz yatağının Pakistan ülkesine dahil olduğu ilân edilmiştir (118). Bu beyannamede, kıt'a sahanlığı tabiri kullanılmamakla beraber, 100 kulaç esaslı kabul edilmektedir.

(f) İran :

İran Hükümeti, Meclisin tasdikine, 19 Mayıs 1949 tarihli bir kanun

(108) Young, *op. cit.*, vol. 43, s. 531; Mouton, *op. cit.*, s. 10. — Birleşik Devletler 19 Aralık 1949 tarihli bir nota ile Suudî Arabistanın talep ve iddialarını protesto etmiştir, Bk. Selak, *op. cit.*, s. 675.

(109) Metin için Bk. *Laws and regulations...*, *op. cit.*, s. 23.

(110) Metin, *Ibid.*, ss. 23 - 24.

(111) Metin, *Ibid.*, ss. 24 - 25.

(112) Metin, *Ibid.*, ss. 25 - 26.

(113) Metin, *Ibid.*, s. 26.

(114) Metin, *Ibid.*, s. 27.

(115) Metin, *Ibid.*, ss. 27 - 28.

(116) Metin, *Ibid.*, ss. 28 - 29.

(117) Metin, *Ibid.*, ss. 29 - 30.

(118) Metin, *Ibid.*, s. 303.

tasarısı sunmuştı. Bu tasarıya göre, İran Hükümeti, Basra Körfezinde ve Umman Denizinde, İran sahillerinin kıt'a sahanlığı sınırlarına kadar olan sahada deniz yatağında ve bunun yeraltında mevcut tabii kaynakların İran hükümetine ait olduğunu ilân ediyordu (madde 1); İran kıt'a sahanlığı bir başka Devletin sahillerine uzanırsa veya bir komşu Devletle müşterek ise, ilgili Devletin sınırları, kıt'a sahanlığının tabii kaynakları ile ilgili Devletler arasında, adalet esaslarına göre, tesbit edilecektir (madde 2) (119). Bu tasarıda işaret edeceğimiz en önemli nokta, Basra Körfezindeki diğer Devletlerin metinlerinin aksine, İran tasarısında kıt'a sahanlığından bahsedilmesidir. Yalnız kıt'a sahanlığını örten suların statüsü hakkında mütemmim malumat bulamadık.

(g) İngiltere :

İngiltere, bazı İngiliz sömürgeleri hakkında kıt'a sahanlığı iddialarında bulunmuştur. Bu sömürgeler ve ilân edilen vesikaların tarihleri şunlardır: Bahama, 26 Kasım 1948 (120); İngiliz Hondurası, 9 Ekim 1950 (21) ; Jamaika, 26 Kasım 1948 (122); Falkland Adaları, 21 Aralık 1950 (123).

Bu metinlerin hepsi birbirinin eşidir (124). Bunlardan sadece Bahama hakkındaki örnek olarak görelim: Bahama sömürgesinin hudutlarını değiştiren vesika şöyle başlamaktadır: "Bahama sömürgesinin hudutlarını, Sömürge'nin sahillerine bitişik kıt'a sahanlığını da ihtiva edecek şekilde genişletmek şayanı arzu olduğuna göre. . . .". Bundan sonra 2 nci maddede bu hudutların kıt'a sahanlığını ihtiva edecek şekilde değiştirilmiş olduğu belirtilmektedir. Vesikanın 4 ncü maddesinde de, bu vesile ile, kara suları dışında ve kıt'a sahanlığının üstündeki suların açık deniz vasfının ihlâl edilmediği beyan olunmaktadır (125).

(h) İsrail:

İsrail Hükümeti de 3 Ağustos 1952 de bir Beyanname ile, kara suları dışındaki «denizaltı bölgeleri» üzerinde hak iddia eden Devletlere katılmıştır.

(119) Mouton, *op. cit.*, s. 10. — Bu kanunun Meclisce kabul edilip edilmediğini tesbit edemedik. *Laws and regulations.. (op. cit)* de, İran kıt'a sahanlığı hakkında bir metin yoktur. Sadece kara suları ve bitişik bölge ile ilgili 19 Temmuz 1934 kanunundan maddeler vardır (s. 81).

(120) *Law and regulations...*, *op. cit.*, ss. 31 - 32.

(121) Metin için Bk. *Ibid.*, s. 304.

(122) Metin için Bk., *Ibid.*, s. 33.

(123) Metin için Bk. *Ibid.*, s. 305.

(124) Yalnız Falkland adaları metninde "kıt'a sahanlığı" teferruatlı bir şekilde, 100 kulaç esasında, tesbit edilmektedir.

(125) Bu metin ayrıca Mouton'da da vardır, *op. cit.*, s. 259.

Bu beyannamede, önce, ilmî araştırmaların, İsrail sahillerine bitişik "denizaltı bölgelerinde" madenlerin ve diğer tabii kaynakların mevcudiyetini gösterdiği, bu kaynakların ileride işletilmek ve geliştirilmek maksadiyle şimdiden muhafaza altına alınmasını sağlayacak tedbirlerin şayanı arzu olduğu ve diğer birçok Devletin, sahillerine bitişik oldukları belirtilmektedir.

Bundan sonra, iki madde halinde, iddialar şu şekilde öne sürülmektedir: (i) İsrail Devletinin ülkesi, İsrail sahillerine bitişik ve kara suları dışındaki denizaltı bölgelerinin deniz yatağı ve yeraltını da ihtiva edecektir; milî ülke, bu bölgeler üzerindeki suların, buradaki tabii kaynakların işletilmesine imkân vereceği derinliğe kadar şâmindir (ii) Yukarıdaki maddede sözü geçen hükümler denizaltı bölgelerini örten ve kara suları dışında kalan suların açık deniz vasfını haleldar etmez (126).

Görüldüğü gibi, İsrail metninde "kıt'a sahanlığı" terimi kullanılmamaktadır; dolayısıyla bu terim hakkında bir tarif de yoktur. Esasen İsrail iddialarının sınırını oynak tutmaktadır. Bu sınır işletme imkânlarına göre değişebilecektir. Bundan başka bitişik komşu Devletlerle, bu "denizaltı bölgeler'in taksimi hususu da derpiş edilmemektedir. Buna mukabil, İsrail iddialarını yalnız denizaltı bölgelerine inhisar ettiriyor, bunu örten suların açık deniz vasfı mahfuz tutuyor. Demek ki bu sahalarda seyrüsefer ve balıkçılık herhangi bir tahdide tâbi kılınmamaktadır.

(i) Güney Kore:

Güney Kore muhtemelen, 19 Ocak 1952 tarihinde yayınladığı bir Beyanname ile (127), Kore sahillerine bitişik denizler üzerinde, buradaki tabii kaynakları muhafaza etmek ve işletmek maksadiyle, egemenlik ilân etmiştir. Buna göre, mevcut Mac Arthur Hattı yerine bir Syngman Rhee Hattı tesbit edilmiştir. Bu hat içine yabancı balıkçılar, bu arada bilhassa Japon balıkçıları, giremeyeceklerdir. Beyanname bu sularda sadece serbest seyrüsefer hakkı tanımaktadır.

Japon Hükümeti bu beyannameyi devletler hukukuna aykırı bulduğunu söyliyerek protesto etmiştir. 27 Ocak 1952 de Kore Hükümeti iddialarını teyit etmiş ve kendisinden önce diğer Devletlerin de bu çeşit ted-

(126) Bu Beyannamenin metni için Bk. *American Journal of International Law*, Apr. 1954, Vol. 48, Nr 2, Doc. ss. 103 - 104.

(127) Bu Güney Kore beyannamesinin metnini bulamadık. Buradaki izahatı Mouton'dan naklediyoruz, *op. cit.*, ss. 319 - 321. Mouton da bu malumatı, beyannamenin aslını görmeden, 25 Ocak 1952 tarihli *Nippon Times* gazetesinden aldığını söylüyor. Japon protestoları 29 Ocak 1952 tarihli *Nippon Times*'da yayınlanmıştır; aynı gazetenin 30 Ocak ve 19 Mart tarihli nüshalarında Japon Hükümetinin bu konuda Kore Hükümeti ile bir anlaşma imzalamaya hazır olduğu bildirilmektedir.

birler almış olduğunu bildirmiş ve bunların devletler hukukuna uygun olduğunu belirtmiştir.

(j) **Avustralya:**

Nihayet Avustralya Genel Valisi de, 10 Eylül 1953 de yayınladığı iki Beyanname ile Avustralya ve Yeni Gine kıt'a sahanlıkları üzerinde egemenliğini ilân etmiştir.

Avusturalya kıt'a sahanlığı ile ilgili Beyannamenin Dibaçesinde önce, devletler hukukuna göre, sahildar Devletin sahillerine bitişik kıt'a sahanlığının, denizyatağı ve yer altındaki tabii kaynakları araştırmak ve işletmek maksadiyle, sahildar Devlet egemenliğine tâbi olduğu belirtildikten sonra, Avusturalya'nın da bu şekilde hareket etmesinin şayanı arzu olduğu söyleniyor ve iki madde halinde, haklar öne sürülüyor. Bu maddelere göre Avusturalya, kendi sahillerine ve Birleşmiş Milletler Vesayet sistemi dışında otoritesi altında bulunan ülkelerin sahillerine bitişik kıt'a sahanlığının deniz yatağı ve yeraltı üzerinde egemen haklarını ilân etmektedir. Bundan sonra da, kara suları dışındaki suların açık deniz vafının ihlâl edilmediği belirtilmektedir (128).

Avusturalya Genel Valisi gine 10 Eylül 1953 tarihli ikinci bir beyanname ile Yeni Gine kıt'a sahanlığı üzerinde de "Yeni Gine ülkesini Birleşmiş Milletler Vesayet sistemine göre idare eden otorite" sıfatıyla bir evvelki beyannamedeki haklara benzer iddialarda bulunmaktadır (129).

III.

DEVLETLER HUKUKU KOMİSYONUNUN ÇALIŞMALARI

Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun (130) daha 1949 daki ilk toplantısında, taknin için ele öncelikle alınacak üç konudan birisi "açık denizler rejimi" idi. Bu konuda Komisyon üyelerinden Mr. J.P.A. François raportör tayin edilmiş bulunuyordu.

Komisyon 1951 deki üçüncü toplantısında kıt'a sahanlığı konusunda

(128) Metin için Bk. **A. J. I. L.**, Apr. 1954, Vol. 48, Nr 2, Doc. s. 102.

(129) Metin için Bk. **Ibid.**, s. 103. — Avustralya'nın Yeni Gine üzerinde vesayeti hakkında yapılmış anlaşma metni için Bk. **United Nations, Treaty Series**, 1947 Vol. 8, I, Nos. 110 - 124, II, Nos 44 - 47, ss. 182 vd. — Bu konuda etraflı bilgi için Bk. L. F. E. Goldie, **Australia's continental shelf :Legislation and Proclamations**, (The International and Comparative Law Quarterly, Oct. 1954, Vol. 3 Part 4. ss. 535-575).

(130) Devletler Hukuku Komisyonunun mahiyeti ve faaliyeti hakkında Bk. Seha L. Meray, **Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun altı yılı**, (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Aralık 1954, c. IX, sayı 4, ss. 171 vd.).

bir sözleşme ön tasarısı hazırlamış ve bunu üye Devletlerin mütalealarına sunmuştur (131). Onsekiz hükümet bu ön - tasarı hakkında mütalealarda bulunmuşlardır (132). Komisyon bu mütaleaları da nazarı itibara alarak 1953 deki beşinci toplantısında kıt'a sahanlığı ve bununla ilgili konular üzerinde, Genel Kurula sunulmak üzere yeni bir sözleşme tasarısı hazırlamıştır (133).

Biz bu kesimde, Komisyonun ilk hazırladığı 1951 tasarısı ile, bu tasarı hakkında mütalealarını bildiren hükümetlerin görüşlerini ve nihayet 1953 de Komisyonca kabul edilen nihai sözleşme tasarısını gözden geçireceğiz. Komisyonun bu konudaki çalışmalarından sadece kıt'a sahanlığı ve balık kaynaklarının muhafazası tasarıları üzerinde duracağız.

1. Kıt'a sahanlığı :

(a) Terminoloji meselesi :

Devletler Hukuku Komisyonu 1951 tasarısında kıt'a sahanlığı (plateau continental, continental shelf) kullanmıştır. O sırada bu terim yerine "denizaltı sahaları" teriminin savunmaların görüşünü kabul etmemiştir. Çünkü kıt'a sahanlığı terimi en fazla kullanılan ve tutulan terim olarak görünmektedir; bundan başka, tasrih edilmediği takdirde "denizaltı sahaları" terimi ile bu sahalarla ne kastedildiği açık olarak anlaşılmıyacaktır (134).

Bununla beraber, bu ilk Tasarı hakkında mütalealarını bildiren Devletlerin bir kısmı (meselâ İsveç, İsrail ve Norveç) "denizaltı sahaları" terimini tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Fakat Devletler Hukuku Komisyonu 1953 de de, 1951 deki aynı düşünce ile, kıt'a sahanlığı terimini muhafazada fayda mülâhaza etmiştir (135).

(b) Kıt'a sahanlığının tarifi :

(aa) 1951 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1951 tasarısında, 1 nci madde, kıt'a sahanlığını şu şekilde tarif etmekteydi :

(131) Bu ilk tasarı metni için Bk. **Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa troisième session du 16 mai au 27 juillet 1951**, Assemblée Générale, Documente officiels, sixième session, Suppl. No. 9 (A/1858), Annexe, ss. 23 - 26.

(132) Bk. **Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa cinquième session du 1 er juin au 14 août 1953**, Assemblée Générale, Docö off., huitième session, Suppl. No. 9 (A/2456), Annexe II, ss. 42 - 73.

(133) **Ibid.**, ss. 12 - 20.

(134) A/1858, s. 23, kıt'a sahanlığı hakkında birinci maddenin 3 sayılı şerh notu.

(135) A/2456, s. 14.

"Burada kullanıldığı manasında, kıt'a sahanlığı terimi ile, sahillere bitişik fakat kara suları bölgesinin dışında kalan ve üzerini örten suların, deniz yatağı ve yeraltı tabii kaynaklarının işletilmesine imkân veren derinliği geçmediği, denizaltı sahalarının denizyatağı ve yeraltı kastedilmektedir".

Bu maddeyi izah sadedinde Komisyon şu hususları belirtmektedir :

Kıt'a sahanlığını bu şekilde anlamakla Komisyon, terimin jeolojik mahiyetinden uzaklaşmış olmaktadır. Esasen muhtelif jeologlar da birbiriyle çatışmaktadır. Bu da jeolojik kıstasın bu mesele- nin hallinde hukukî bir nizamlamaya esas alınmasına imkân bırakma- maktadır. Bundan başka bu tarifin ikinci bir faydası da şudur: İşletilme- ye imkân verecek kadar az derin olan bazı denizaltı sahaların, jeolojik bakımdan, kıt'a sahanlığı olup olmadnğı meselesi de bertaraf edilmiş ol- maktadır.

Komisyon buradaki kıt'a sahanlığı teriminin sadece kıt'alara değil, aynı zamanda adalara da şâmil olduğunu belirtmektedir.

Şu halde, Komisyona göre, işletilebilecek kadar bir derinlikte olan denizaltı sahaları kıt'a sahanlığına dahildir, buna mukabil işletilemiye- cek derinlikte olan denizaltı sahaları bu terimin şümulüne girmemekte- dir.

Komisyon, muayyen bir derinlik (meselâ 200 metre) tesbit ederek bunu kıt'a sahanlığının sınırı sayma görüşünü de incelemiştir. Filhakika bu görüş hem bugünkü teknik imkânları karşılamakta, hem de jeolojik manada kıt'a sahanlığına tekabül etmektedir. Fakat böyle bir kıstas is- tikrarsızlık da doğuracaktır. Bir kere teknik gelişmeler 200 metreden fazla derinlikleri de işletmeyi, ileride, mümkün kılabilir. Sonra 200 met- re derinlikte yapılacak tesislerle daha derin sularda işletmede bulun- mak da imkân dahiline girebilir. Komisyonun tarifinde bu bölgeler de kıt'a sahanlığına dahildir. Dolayısıyla 200 metre derinliği sınır olarak kabul etme uygun görülmemektedir.

Komisyon bu tasarıda kıt'a sahanlığı ile sadece yeraltı ve deniz yatağı tabii kaynaklarının işletilmesini göz önünde tutmaktadır; balıkçılık ve diğer deniz mahsulleri başka bir tasarrının konusu olacaktır. Bu tasarrının maddelerinden anlaşılacağı gibi, bahis mevzuu sahalar kara sularının dışındadır ve kıt'a sahanlığı ile kara suları dışındaki denizaltı sahaların deniz yatağı ve yeraltı anlaşılmaktadır. (136).

(bb) Hükümetlerin görüşleri :

Komisyonun kıt'a sahanlığı üzerinde hazırladığı 1951 Tasarısı hak- kında mütalea bildiren Devletlerin bir kısmı, Tasarrının 1 nci maddesin-

deki görüşü ve maddenin formüle edilmiş tarzını yerinde bulmaktadırlar. Buna mukabil diğer bazı Devletler de, kıt'a sahanlığının sınırını sarih olarak tesbit etmek gerektiğini savunmuşlardır.

Danimarka Hükümetinin mütaleasına göre, Komisyon, kıt'a sahanlığı için sarih coğrafi sınır tesbit etmemekle bu konuda anlaşmazlıkları bertaraf etmektedir (137). İsrail de kıt'a sahanlığının hukukî tarifi ile jeolojik tarifinin ayrılması uygun olacağı fikrindedir. Hukuk ilmî fizik ilimlerle el ele yürümelidir; zira fizik ilimlerin tatbiki ile deniz yatağı ve bunun yeraltı tabii kaynakları işletilmekte ve bu yüzden bu konu hukuk ilmini ilgilendirmektedir. Konu hem hukukçular hem de fizik ilimlerle uğraşanlar için yenidir. İki disiplin mensuplarının kullandıkları aynı terminoloji ile başka şeyler kastedilirse anlaşmazlıklar çıkabilir ve hukukun gelişmesi engellerle karşılaşabilir. Bunun için İsrail kıt'a sahanlığı yerine deniz altı sahaları denmesini savunmuştu (138). Şili Hükümeti de cevabında, kıt'a sahanlığının coğrafi ve jeolojik manasının 100 kulaç (186 ilâ 200 metre) derinliği sınır tanıdığını belirtmekle beraber, sahildar Devletin haklarının sahasını tesbitte niçin bunun bir kıstas olarak alınması gerektiğini anlamamaktadır. Bu bakımdan "hukukî ve modern anlayışı" ifade eden Komisyonun görüşü yerinde ve uygundur (139). İsveç ve Ekvador da bu görüşe katılmaktadırlar (140).

Bu Devletlerin görüş ve mütalealarına mukabil diğer bazı Devletler Komisyonun 1 nci maddedeki anlayışını doğru bulmamaktadırlar. Mesele İngiltere Hükümeti "...örten suların deniz yatağı ve yeraltı tabii kaynaklarını işletilmesine imkân veren derinliği geçmediği" ibaresinin kolayca milletlerarası anlaşmazlıklar doğurabileceği firindedir. Bu bakımdan kıt'a sahanlığı için derinlik esas alınarak sarih bir sınır tesbit edilmelidir. Bu sınır, jeolojik izahı ne olursa olsun, Devletlerin umumî tatbikatına uygun olarak 100 kulaç (veya 200 metre) olabilir. Bu kıstas ilerideki teknik gelişmeleri de karşılayabilir. İlerideki gelişmeler bunun kâfi gelmediğini gösterirse, mesele o zaman yeniden ele alınabilir. Şu var ki, İngiltere sarih bir şekilde, mesafe yerine derinlik esasına taraftardır. Böylece bazı Devletlerin kıt'a sahanlığından, 100 kulaçtan fazla bir derinlikle ayrılmış bazı sahalardaki iddiaları da önlenecektir. Bu çeşit sahalara ya *res communis* veya *res nullis*'dir (141).

Güney Afrika Birliği de "işletilebilme" kıstasına çok elâstikî olduğu-

(137) A/2456, s. 47.

(138) A/2456, s. 61.

(139) *Ibid.*, s. 44.

(140) İsveç için Bk. *Ibid.*, s. 70, İsrail için s. 50.

(141) *Ibid.*, s. 67. — Bu son izahatla İngiltere bilhassa Norveç'i kasetmektedir. Nitekim Norveç bu hususta İngiltere'den tamamen farklı bir vaziyet alacaktır.

nu, teknik ilerleme ile kıt'a sahanlığı sınırlarının daima değişmesinin gerekeceğini, böylece hukuka bir, gayri muayyeniyet unsuru sokulduğunu, bunun da ileride anlaşmazlıklar doğurabileceğini belirtmektedir. Bunun için kıt'a sahanlığının azamî 200 metre derinlik olarak tesbiti ve bunun ileride gerekirse değiştirilebileceğinin derpiş edilmesi doğru olur (142).

Yugoslavya da bir sınır tesbitinin zarurî olduğuna işaretle, bugün denizde ancak 29 metre derinlikten petrol çıkarılmakla beraber, Amerika Birleşik Devletlerinde 300 metre derinlikten petrol çıkarabilecek bir âlet icad edilmiş olduğunu, belki yarın 1000 metreden petrol çıkarabilecek bir âlet yapılacağını, bunun için de her Devletin kıt'a sahanlığının sınırının sarıh olarak bilinmesi gerektiğini belirtmekte, ve bu sınır için 200 metre derinlik esasını teklif etmektedirler (143).

Belçika ve Holanda da 200 metre derinlik esasını uygun ve zarurî bir kıstas olarak görmekte (144). Fransa da, yukarıda belirttiğimiz düşüncelere benzer mütalealarla kıt'a sahanlığının sarıh bir şekilde sınırlandırılmasını ve bunun için de 300 metre derinlik esasını teklif etmektedir (145).

Brezilya ve Mısır Hükümetleri ise, Komisyonun kabul ettiği tarifin sarıh olmadığını, sarıh bir kıstas gerektiğini belirtmekle beraber bizzat bir teklifte bulunmamaktadırlar (146).

Norveç Hükümeti, maddenin Komisyonca anlaşılış ve formüle edilmiş tarzını şayanı kabul görmemektedir. Bir kere "sahillere bitişik" sözü ile ne kastedilmektedir Meselâ Norveç sahilleri boyunca 200 metreden derin dar bir kuşak vardır. Bu kuşağın ötesinde bütün Kuzey Denizi 200 metreden az derin bir şekilde uzanmaktadır. Bu deniz İngiltere, Danimarka, Almanya, Holanda arasında, Norveçi hariç bırakacak şekilde mi paylaşılacaktır? Madem ki terimin jeolojik manasından ayrılıyor ve sahildevlete deniz altında deniz yatağı ve bunun yeraltı kaynaklarını arama ve işletme için bazı haklar verilmek isteniyor, en iyisi kıt'a sahanlığı teriminden vazgeçmek ve sahillerin açığında bazı denizaltı bölgelerinde deniz yatağını ve yeraltını anlatacak şekilde bir tarif kabul etmek gerekmektedir (147).

(142) *Ibid.*, ss. 71 - 72.

(143) *Ibid.*, s. 73.

(144) Belçika için Bk. *Ibid.*, s. 42, Hollanda için s. 65.

(145) *Ibid.*, s. 52.

(146) Brezilya için Bk. *Ibid.*, s. 43, Mısır için s. 50.

(147) *Ibid.*, s. 63.

(cc) 1953 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 toplantısında, 1951 Tasarısındaki görüşünü değiştirmiştir. Yeni kabul ettiği metin şöyledir:

"Madde 1 :

"Burada kullanıldığı manasında kıt'a sahanlığı terimi ile, sahille-re bitişik fakat kara suları bölgesi dışında kalan ve 200 metre derinliğe kadar uzanan denizaltı bölgelerinin deniz yatağı ve yeraltı anlaşıl-maktadır."

Böylece Komisyon kıt'a sahanlığı teriminin daha çok jeolojik ve coğrafi manasına yaklaşan bir kıstas kabul etmiş olmaktadır. Bu kıstasın bugünkü bütün ihtiyaçları da karşılayacağı da düşünülmektedir. Bu kıstas azamî sınırı göstermektedir. Bu derinlikten az derin ve sahillere bitişik sahalar (meselâ Basra Körfezi) da tarifin şumulüne girmektedir. Bazı istisnaî haller için (meselâ Norveç'in durumu) istisnaî kaide-ler de derpiş edilebilir ve bu hususta çıkabilecek anlaşmazlıklar hakem-liğe havale edilebilir. Komisyon, yeni tasarıda da kıt'a sahanlığı terimi-nin sadece kıt'alara değil aynı zamanda adalara da şâmil olduğunu be-lirtmektedir (148).

(c) Kıt'a sahanlığı üzerinde sahildar Devletin haiz olacağı hakların mahiyeti :

(aa) 1951 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1951 tasarısında kıt'a sahanlığı üzerin-de sahildar Devletin haklarının mahiyetini Tasarının 2 nci maddesinde şu şekilde göstermişti :

"Kıt'a sahanlığı, buradaki tabii kaynakların aranması ve işletilmesi maksidiyle, sahildar Devletin murakabe ve yetkisi altındadır».

Komisyon şerh notlarında bu maddeyi şöyle izah etmektedir:

Bir kere, Komisyon kıt'a sahanlığı üzerinde sahildar Devletin mu-rakabe ve yetkisini ("jurisdiction") tanıırken, bunun ancak önceden tes-bit edilmiş maksadlarla icra edilebileceğine işaret etmektedir. Deniz ya-tağı ve bunun yeraltındaki tabii kaynakların işletilmesi dışında bu sa-hada herhangi bir murakabe ve yetki kullanılamaz.

Bazılarının öne sürdüğü, denizaltı bölgelerindeki tabii kaynakların işletilmesinin sahildar Devlete değil fakat milletlerarası bir teşkilâta ve-rilmesi fikrini Komisyon terviç etmemektedir. Çünkü dünyanın her tara-

finda bu çeşit denizaltı sahaları vardır ve hakikatta milletlerarası bir teşkilât bu bakımdan bir çok güçlüklerle karşılaşabilir.

Şüphesiz, sahildar Devletin kıt'a sahanlığı üzerinde araştırma ve işletme faaliyetinde bulunması ve dolayısıyla murakabe ve yetki icra etmesi, mahdut ölçüde de olsa açık deniz rejimine ve seyrüsefer serbestliğine dokunacaktır. Araştırma ve işletme milletlerarası camianın ihtiyaçlarını cevap vermektedir; bununla beraber, Tasarının başka bir maddesinde, seyrüsefer serbestliği gerektiği gibi korunmaktadır.

Denizaltı bölgelerde denizyatağı ve bunu yeraltı *res nullis* de değildir; dolayısıyla ilk işgal edenin mülkiyet hakkı bahis mevzuu olamaz. Unutmamak gerekir ki, burada araştırama ve işletmede bulunmak için sahildar Devletin ülkesinde tesisler kurmak icap eder.

Murakabe ve yetki icra etmek, işgal keyfiyetine de bağlı değildir. Sözü geçen denizaltı bölgeleri fiilen işgal edilemeyeceği gibi, nazari olarak da işgal edilmiş sayılamaz. Dolayısıyla sahi'dar Devlete bu maddede tanınan hak, bu hakkın resmen ilânına da bağlı değildir.

Komisyon, sahildar Devleti, mahdut ve belirli gayelerle, denizaltı sahalarında tanınan hakları teamülî hukuka da dayandırmamaktadır. Son on sene içinde bazı Devletlerin tek taraflı teşebbüsleri neticesinde, henüz bir teamülî hukuk da teessüs etmiş sayılamaz. Kıt'a sahanlığı prensibi, milletlerarası camianın bugünkü ihtiyaçlarını karşılayan hukukun umumî prensiplerine dayanmaktadır.

Nihayet bu ikinci madde kıt'a sahanlığı üzerinde sahildar Devletin egemenliğine herhangi bir atıfta da bulunmamaktadır. Burada tanınan murakabe ve yetki mahdut ve mahsus gayeli olduğuna göre, bunlar, Devletin ülkesinde veya kara sularında icra ettiği egemenlik haklarıyla de eşit seviyede sayılamaz (149).

(bb) *Hükümetlerin görüşü :*

Devletler Hukuku Komisyonununun 1951 Tasarısı hakkında mütalealarını bildiren Devletlerin bir kısmı 2 nci maddenin bu yazılış şeklini beğenmişler diğer bazıları da metinde tâdilât teklifinde bulunmuşlardır; bu sonuncular bilhassa "murakabe ve yetki" sözleri yerine "egemenlik" teriminin konmasını istemişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri cevabında, Tasarıyı genel olarak tasvib etmekle beraber bu murakabe ve yetkinin, araştırma ve işletme hakkında olduğunun tasrihini ve bunun fonksiyonel bir murakabe ve yetki olduğunun belirtilmesini istemiştir (150). Danimarka Hükümeti

(149) A/1858, ss. 23 - 24.

(150) A/2456, s. 52.

de egemenlikten bahsedilmemesini yerinde bulmaktadır; Tasarımın ikinci maddesindeki ifade ile, mahdut gayeli bir haktan bahsedildiği daha iyi anlaşılacaktır. Bu gaye sadece araştırma yapmak ve işletmede bulunmak hakkından ibarettir. Madde, bu şekliyle, ilgili Devletin ülkesini genişletme fikrine de mani olmaktadır (151). Belçika da bu fikri savunmaktadır (152). Norveç ise bu maddede yabancıları kıt'a sahanlığı olarak tanıyan bölgeden dışarı atmak isteyen bir hava görmekte, sahildar Devlete böyle bir hak tanımının zaruretinden şüphe etmektedir (153). Hollanda ile İsveç, egemenlik tanınmamasının isabetine işaret etmekle yetinmiyerek, tabii kaynaklarla sadece madenlerin kastedildiğinin de tasrih edilmesini istemektedirler (154). Brezilya da metne sarahat getirmek için, gayeyi tasrih etmek üzere, maddeye, bir "münhasıran" kelimesinin ilâvesini teklif etmiştir (155).

Diğer bazı Devletlerse, "murakabe ve yetki" sözlerinin yerine "egemenlik" sözünün konulmasını istemişlerdir. Meselâ Fransa Hükümeti Komisyonun "murakabe ve yetki" sözleriyle "egemenlik" arasında yapmak istediği tefrikin gerçeğe tekabül edip etmediğini sormaktadır. Sahildar Devlete verilen işletme inhisarının hukukî neticesi, kıt'a sahanlığı üzerinde, mahdut da olsa, müessir bir egemenlik icra etmektir; egemenlik teriminin metinde bulunmaması bu neticeyi pek değiştirmemektedir (156). İngiltere ve Güney Afrika Birliği Hükümetleri de bu görüşü paylaştıktan başka, sahildar Devletin kıt'a sahanlığındaki haklarının mahiyeti itibariyle kara sularındaki haklarından, farklı olmadığını ve bunun bu şekilde sarıh olarak metne alınması gerektiğini belirtmektedirler (157).

İsrail Hükümeti de sahildar Devletin bu denizaltı bölgelerinde haiz olduğu hakkın bu sahaların **res nullis** olmasından ve dolayısıyla ilk işgal edene açık bulunmasından değil, "bitişiklik" keyfiyetinden çıkarılması gerektiği fikrindedir: Sahildar Devlet isterse derhal, isterse ileride bu bölgeleri işletmeği arzu edebilir; fakat hiçbir başka Devlet **ex turpi causa non oritur jus** kaidesi gereğince, bu bölgelerde meşru bir hak iddia edemez. Bu bakımdan Komisyonun 2 nci maddesi iyi sayılamaz: Bir kere, "murakabe ve yetki" ile ne kastedildiği sarıh olarak belli değildir; bunun yerine "egemenlik" demek gerekir. Sonra, bu egemenlik sadece araştırma ve işletme bakımlarından değil, diğer bakımlardan da (me-

(151) *Ibid.*, s. 47.

(152) *Ibid.*, s. 42; Yugoslavyanın bu maddeye hiçbir itirazı yoktur, *Ibid.*, s. 73.

(153) *Ibid.*, ss. 63 - 64.

(154) İsveç için Bk. *Ibid.*, s. 70, Hollanda için s. 65.

(155) *Ibid.*, s. 43.

(155) *Ibid.*, s. 43.

(156) *Ibid.*, s. 52.

(157) İngiltere için Bk. *Ibid.*, s. 68, Güney Afrika için s. 72.

selâ başka Devletlerin suiistimallerini önleme veya savunma saikiyle de) tanınmalıdır (158).

Mısır Hükümeti de egemenlik terimini tercih etmekte ve diğer maddelerle nasıl olsa kıt'a sahanlığı üzerindeki suların ve hava sahasının serbestlik rejiminin mahfuz tutulmuş olduğunu belirtmektedir (159). Şili Hükümetine göre bu 2 nci madde ne reealist ne de devletlerarası tatbikata uygundur. Bir kere birçok Güney Amerika Devletleri kendi kıt'a ve adalarına bitişik denizaltı bölgeleri üzerindeki haklarını tek taraflı olarak tesbit ve bunun egemenlik ve mülkiyet hakkı olduğunu ilân etmişlerdir. Coğrafi sebeplerle olduğu kadar, güvenlik ve muhafaza hakları ve iktisadî (bilhassa bakçılık) bakımından da bu görüş doğrudur. Dolayısıyla bu sahalar üzerinde sahildar Devlete egemenlik, mülkiyet ve yetki tanınmalıdır (160).

(cc) 1953 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 toplantısında 1951 deki görüşünden vazgeçerek tasarının yeni 2 nci maddesini şu şekilde kabul etmiştir:

"Madde 2 :

Sahildar Devlet kıt'a sahanlığı üzerinde tabii kaynakların araştırılması ve işletilmesi maksadiyle egemen haklar icra eder."

Komisyon bu yeni görüşü, kısaca, şöyle savunmaktadır:

Bir kere bu yeni formülle Komisyon herşeyden önce, kıt'a sahanlığını örten sular ve bunlar üzerindeki hava sahasının tam serbestliği prensibine saygı göstermeyi daima gözönünde tutmuştur. Bundan başka madde metninden sarih olarak, sahildar Devlete tanınan haklarla tabii kaynakların araştırılması ve işletilmesi ile ilgili bütün haklar kastedilmektedir. Bunlara, tam murakabe ve yetki icra etmek, araştırma veva işletmeyi sahildar Devletin münhasıran kendine veya vatandaşlarına hasretmesi, bu konuyla ilgili suçları cezalandırması da dahildir. Bundan başka tabii kaynaklar sadece madenlere değil sâbit su mahsullerine de şamildir. Fakat bu terim deniz dibinde yaşayan balıklara şamil değildir. Sahildar Devlet inhisari haklarını kullanırken diğer Devletlerin muktesep haklarına da saygı göstermek mecburiyetindedir. Sahildar Devletin bu konudaki hakları fiilî bir isgale veya resmen ilâna da bağlı değildir. Komisyon bu hakların hukukî mesnedi üzerinde tartışmayı faydalı bulmamaktadır. Bu mesnedi tek bir faktörle izaha da imkân yoktur. Komisyon, ay-

(158) *Ibid.*, s. 61.

(159) *Ibid.*, s. 50.

(160) *Ibid.*, ss. 44 - 45.

(161) A/2456, ss. 12, 14 - 15.

rica, kıt'a sahanlığı tabii kaynaklarının milletlerarası bir teşekkül tarafından aranması ve işletilmesi fikrini de terviç etmemiştir (161).

(d) **Kıt'a sahanlığını örten suların ve bu sular üzerindeki hava sahasının durumu :**

(aa) *1951 Tasarısı :*

Devletler Hukuku Komisyonu 1951 Tasarısında kıt'a sahanlığını örten sularla bu suların üzerindeki hava sahasının durumunu Tasarının 3 ncü 4 ncü maddelerinde şu şekilde tesbit etmişti :

"Sahildar Devlet tarafından kıt'a sahanlığı üzerinde murakabe ve yetki haklarının kullanılması bu sahanlığı örten suların açık deniz rejimini haleldar etmez." (madde 3).

"Sahildar Devlet tarafından kıt'a sahanlığı üzerinde murakabe ve yetki haklarının kullanılması sahanlığı örten suların üstündeki hava sahasının rejimine tesir etmez." (madde 4).

Komisyon bu maddeleri şerh ederken, kıt'a sahanlığı üzerinde sahil-dar Devletçe, tasrih edilmiş mahdut gayelerle icra edilecek murakabe ve yetkilerin, bu sahanlığı örten sularla bu suların üstündeki hava sahasına teşmil edilemeyeceğinin sarih bir şekilde belirtilmiş olduğuna işaret etmektedir (161 bis).

(bb) *Hükümetlerin görüşü :*

Devletler Hukuku Komisyonunun 1951 Tasarısı hakkında mütalealarını bildiren Devletlerin büyük çoğunluğu (Fransa, Brezilya, İngiltere, Güney Afrika, Hollanda, İsrail, Belçika, İsveç ve Mısır) Tasarının 3 ncü ve 4 ncü maddelerinde, kıt'a sahanlığını örten sularla bu suların üstündeki hava sahasının rejiminin hiçbir Devletin egemenliği veya murakabesi altında bırakılmıyacak şekilde mahfuz tutulmasını kesin olarak benimsemekte ve desteklemektedirler. Yugoslavya Hükümeti, esas itibarıyla, bu görüşe katılmakla beraber, bu sularda yapılacak tesislerin güvenliğini korumak için tesisler üzerinde 500 metre yüksekliğe kadar bir muhafaza bölgesinin ihdasını, bu bölgede uçuşun yasak edilmesini istemektedir (162).

Bu Devletlere mukabil, bilhassa Şili Hükümeti, Komisyonun 1951 Tasarısının 3 ncü ve 4 ncü maddelerini şayanı kabul görmemektedir. Şili Hükümeti sahil-dar Devlete kıt'a sahanlığında bazı haklar tanınırken, sahanlığı örten sularla bu sular üzerindeki hava sahasının serbestliğini korumak için kabul edilmiş bütün hükümlerin, (yani 3 ncü, 4 ncü , 5 nci

(161 bis) A/1858, s. 24.

(162) A/2456, s. 73.

ve 6 ncı maddelerin) tasarıdan çıkarılarak bunların yerine yeni bir kaide konmasını ve sadece "Sahildar Devletin egemenliğı kendi kıt'a sahanlığına ve bunu örten okyanus sularına şamildir" denmesini istemektedir; bu kaidenin tek istisnası, diğcr bütün Devletlerin gemilerine tanınacak zararsız geçiş hakkı ile denizaltı kablolarının döşenmesi ve bakımı olabilir (163).

(cc) 1953 Tasarısı :

Komisyon 1953 tasarısında da, kıt'a sahanlığını örten sular ve bu sular üzerindeki hava sahasının serbestliğı hakkında 1951 deki görüşünü esas itibariyle muhafaza etmiş ve Tasarının 3 ncü ve 4 ncü maddelerini şöyle tesbit etmiştir:

"Madde 3 :

"Sahildar Devletin kıt'a sahanlığı üzerindeki hakları, bu sahanlığı örten suların açık deniz rejimini haleldar etmez."

"Madde 4 :

"Sahildar Devletin kıt'a sahanlığı üzerindeki hakları, bu sahanlığı örten suların üzerindeki hava sahasının rejimine tesir etmez."

Devletler Hukuku Komisyonu bu maddelerdeki sarahati ayrıca belirtmek lüzumunu duymamıştır. Şu var ki bu maddeler, kıt'a sahanlığı üzerindeki hakların, kıt'a sahanlığını örten sularla bu suların üstündeki hava sahasının serbestliğı prensibi içinde mütalea edildiğini ortaya koymaktadır. Yani açık denizler ve üzerindeki hava sahasının serbestliğı prensibine bu Tasarı ile getirilen tahditler sadece Tasarının diğcr maddelerinde ifade edilenlerden ibarettir (164).

(e) Denizaltı kabloları :

(aa) 1951 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1951 Tasarısının 5 nci maddesinde, denizaltı kabloları ile ilgili olarak şu hükmü kabul etmişti:

"Sahildar Devletin kıt'a sahanlığında araştırmalar yapmak ve buradaki tabii kaynakları işletmek için alabileceğı makul tedbirler mahfuz kalmakla beraber, hiçbir sahidar Devletçe kıt'a sahanlığı üzerinde icra edilecek murakabe ve yetki, denizaltı kablolarının döşenmesine ve bunların bakımına engel olamaz."

Komisyon bu madde ile sahidar Devletin, kendi vatandaşları olmayan kimselerin kablo döşemelerini ve bunların bakımıyla uğraşmalarını

(163) *Ibid.*, s. 45.

(164) A/2456, ss. 12, 14 - 15.

önliyemiyeceğini derpiş etmektedir. Komisyon bu hükme petrol borularını (pipe - line) da dahil edip etmeme üzerinde durmuştur. Petrol borularının döşenmesi göz önünde tutulursa, ayrıca muayyen noktalarda "pompalama istasyonları" tesisi de gerekecektir. Bu ise meseleyi büsbütün giriftleştirecektir. Halen bu mesele amelî bir ehemmiyet arzetmediği için Komisyon bu konuda tasarıya hususî bir hüküm koymamağı uygun bulmuştur (165).

(bb) *Hükümetlerin görüşü :*

Bu maddeyi yanlış anlayan Ekuvador ile (166), prensip olarak açık denizlerin serbestliğini koruyan bütün maddelere itiraz eden Şili istisna edilirse, 1951 Tasarısı hakkında mütaleada bulunan bütün Devletler esas itibariyle Komisyonun görüşünü kabul etmektedirler. Bunlardan bazıları meselâ Birleşik Devletler (167) daha fazla sarahata taraftar görünmektedir.

Yugoslavya maddeyi bu şekliyle kabul etmekle beraber, petrol boruları döşenmesini sarih olarak yasak etmeğı teklif etmektedir (168).

Danimarka ise, 5 nci maddede kulalnılan "kablo" teriminin sadece telekomunikasyon kablolarını değil aynı zamanda enerji kablolarını da kastedtiğini belirterek bu maddeyi tamamen kabul etmektedir. Mesele, döşenmiş veya döşenebilecek kablolarla, kıt'a sahanlığında yapılacak araştırma ve işletme ameliyeleri yüzünden çıkacak anlaşmazlıklarda hangi faaliyetin üstün tutulacağıdır. Madde, şimdiki şekliyle, bu hususta bir yol göstermemektedir. Bunun için döşenmiş kablolarla bundan sonra döşenecek kablolar arasında bir tefrik yapmak faydalı olabilir. Ayrıca, kıt'a sahanlığında petrol borularından başka tesisler de kurulabilir (meselâ kültür sahaları, balıkçılık tesisleri gibi). Sahildar Devlete sarih olarak, kablolar hariç, diğer bütün hakları tanımak gerekir (169).

(cc) *1953 Tasarısı :*

Devletlerin bu umumî mutabakatını da göz önünde tutan Devletler Hukuku Komisyonu 1953 Tasarısında, denizaltı kablolarının döşenmesi ve bakımı ile ilgili maddeyi, ufak tadillerle eskisi gibi muhafaza etmiştir. Şöyle ki :

"Madde 5 :

"Sahildar Devlet, kıt'a sahanlığında araştırmalar yapmak ve bura-

(165) A/1858, s. 24.

(166) A/2456, s. 51.

(167) *Ibid.*, s. 52.

(168) *Ibid.*, s. 73.

(169) *Ibid.*, s. 48.

daki tabii kaynakları işletmek için makul tedbirler alma hakkı mahfuz kalmakla beraber, denizaltı kablolarının döşenmesine ve bakımına engel olamaz." (170).

(f) Kurulacak tesisler ve seyrüsefer serbestliği :

(aa) 1951 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1951 Tasarısında bu konuda 6 ncı maddede iki paragraf halinde, hükümler derpiş ve kabul etmiştir:

"1. Kıt'a sahanlığı üzerinde yapılacak araştırmalar ve buradaki tabii kaynakların işletilmesi, seyrüseferi veya balıkçılığı esaslı şekilde ihlâl etmemelidir. İnşa edilecek tesisler icap ettiği gibi bildirilecek bu çeşitli tesislerin mevcudiyetini belirtecek gerekli vasıtalar temin ve idame ettirilecektir."

"2. Bu tesisler, kara sularının sınırlandırılması bakımından adalar statüsünü haiz olmayacaklardır; fakat bu tesisler etrafında makul bir mesafeye kadar, içinde tesislerin korunması bakımından zarurî tedbirlerin alınabileceği, güvenlik bölgeleri ihdas edilebilecektir."

Komisyon izahlarında bu maddeleri şöyle şerh etmekte idi:

Bir kere herşeyden önce, açık denizde seyrüsefer ve balıkçılığın selâmetini ve kıt'a sahanlığında araştırmalar ve işletmeler için yapılacak tesislerle bunun esaslı bir şekilde ihlâl edilmemesini sağlamak gerekir. Aksi halde bu araştırma ve işletme faaliyetine mücade edilmemelidir. Meselâ seyrüsefer için zarurî dar geçitlerde, seyrüsefer selâmeti işletmeden üstün tutulmalıdır. Bunun için bu tesislerden seyrüsefer ve balıkçılık faaliyetleri bakımından önemli olanların haritalarda işaret edilebilmesini temin maksadıyle, bunların yerlerinin bildirilmesi gerekir. Herhalde bu tesislerin ışıklı, sesli aletler ve radarla techiz edilmeleri lâzımdır. Bu tesisler seyrüsefer yollarında olmasalar da bu şekilde hareket etmek icap eder. Böyle bir tesis, kendi kara suları olan bir ada sayılmazsa da, sahildevlet bunlar etrafında bir güvenlik bölgesi ihdas edebilmelidir. Komisyon kat'i bir rakam söylememekle beraber, genel olarak, 500 metrelik bir mesafenin uygun olabileceğini telkin etmektedir (171).

(bb) Hükümetlerin görüşü :

Mütalea bildiren Devletlerin bir kısmı bu maddeyi kabul etmekle beraber, bazı bakımlardan tasrih edilmesini istemişlerdir. Meselâ Belçika, Fransa ve Holanda Hükümetleri "esaslı şekilde ihlâl" sözlerini müphem bulmuşlardır. Belçika ve Fransa, balıkçıların işine müdahale etmeden

(170) A/2456, ss. 13, 15.

(171) A/1858, ss. 34 - 25.

de, bazı işletme faaliyetinin bu sahalarda bazı balık nevelerini azaltacağını veya yok edeceğini belirtmişlerdir (172). Belçika'ya göre, bu tesislerin ve işletmenin denizyollarında seyrüsefere engel olmaması, suları kirletmemesi veya sarsıntılarla bulandırmaması da lâzımdır. İsveç de bu çeşit tesisleri denizlerin serbestliğine aykırı ve bu serbestiyi tahdit eder telâkki etmektedir (173).

İsrail bu konuda İsveçten farklı bir durum almaktadır: Maddeye göre, seyrüsefer ve balıkçılık hakları, sahildar Devletin tesisler inşa etme hakkından üstün tutulmuş görünmektedir. Halbuki bu doğru değildir. Sahildar Devletin yapacağı tesisler ve işletme faaliyeti şüphesiz seyrüsefer ve balıkçılığı ihlâl edecektir. İstikbale muzaf böyle bir mesele şimdiden kesin kaidelere bağlanmamalıdır. Mesele yeni mefhumlarla eski fikirleri bağdaştırmaktır, yoksa birincileri ikincilere tabi kılmak değildir. Onun için şimdilik ihtiyatlı hareket etmek gerekir (174).

Diğer Devletler (meselâ Brezilya, Mısır, İngiltere, Güney Afrika ve Yugoslavya) birinci fıkranın şimdiki şekliyle muhafazasına taraftar görünmektedirler. Buna mukabil Şili, daha önce belirttiğimiz gibi, bu madenin Tasarı metninden çıkarılmasını istemektedir.

Devletlerin üzerinde durdukları ikinci bir mesele tesislerin yerlerini bildirmek ve mevcudiyetlerini belirtecek işaretleri kullanma bahsidir. Fransa, Belçika, Holanda ve İsveç bu hususta sarıh kaideler konulmasını, tesislerin inşa edilmeden önce bildirilmelerini, bildirilecek makamın tesbit edilmesini ve konacak kaidelere uymayanların cezalandırılmalarını teklif etmektedirler (175).

Nihayet ihdası derpiş edilen "güvenlik bölgeleri" üzerinde duran Devletler bu terimin tasrih edilmesini istemişlerdir. İsveç bu çeşit bölgeleri denizlerin serbestliği prensibine aykırı bulmaktadır (176). Belçika ve Holanda güvenlik bölgesinin mümkün olduğu kadar mahdut olmasını, Fransa bu bölgenin izam edilmemesini, İsveç, İngiltere, Güney Afrika Komisyon şerhlerindeki 500 metrelik mesafe kıstasının Tasarı metnine alınmasını istemektedirler. Yugoslavya denizdeki güvenlik bölgesinden başka 500 metre yüksekliğe kadar bir hava güvenlik bölgesi derpişini de öne sürmektedir (177).

(cc) 1953 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 Tasarısındaki maddeyi geliştirerek şu şekilde yeniden kaleme almıştır:

(172) A/2456, Belçika s. 42; Fransa, s. 53; Hollanda, s. 65.

(173) *Ibid.*, s. 70.

(174) *Ibid.*, s. 62.

(175) *Ibid.*, Belçika s. 42; Fransa; s. 53; Hollanda, s. 65; İsveç, s. 70.

(176) *Ibid.*, s. 70.

"Madde 6 :

"1. Kıt'a sahanlığındaki araştırma ve bu sahanlığın tabii kaynaklarını işletme yüzünden, seyrüseferin, balıkçılığın ve balıkların tekessürünün, haklı gösterilmeyecek bir şekilde, ihlâline varılmamalıdır.

"2. İşbu maddenin 1 nci ve 5 nci fıkraları hükümleri mahfuz kalmakla beraber, sahildar Devletin kıt'a sahanlığında araştırma yapmak ve sahanlığın tabii kaynaklarını işletmek için gerekli tesisler inşa etmeğe ve bunları idame ettirmeğe, ve bu tesisler etrafında, makul bir mesafeye kadar uzanacak, güvenlik bölgeleri ihdas etmeğe ve bu bölgelerde sözü geçen tesisleri korumak için gerekli tedbirler almağa hakkı vardır.

"3. Bu tesisler sahildar Devletin yetkisi altında bulunmakla beraber ada statüsünü haiz değildirler. Bunların kendilerine has kara suları yoktur ve mevcudiyetleri sahildar Devletin kara suları sınırına tesbitte müessir olamaz.

"4. İlgili Devlet inşa edilmiş tesisleri icap ettiği şekilde bildirmek ve gerekli işaretleşme vasıtalarını devamlı şekilde idame ettirmekle mükelleftir.

"5. Ne bu tesisler ne de yukarıda belirtilen bu tesislerin etrafında ihdas edilecek güvenlik bölgeleri milletlerarası seyrüsefer için elzem olan deniz yolları veya dar su yolları üzerinde bulunmamalıdır."

Devletler Hukuku Komisyon bu maddenin yeni şeklinde, "esaslı şekilde" sözleri yerine "haklı gösterilmeyecek bir şekilde" sözlerini koymuştur. Bu tasarıda da güvenlik bölgesinin genişliği hakkında Tasarı metnine sarıh bir rakam koymamış, şerhlerde 500 metrelik mesafeyi telkin etmiştir. Tesisler hakkında Devletin inşaattan önce değil, inşaat seyrüseferi aksattırabilecek hale geldiği zaman haber verme mükellefiyeti derpiş edilmektedir. Dar su yolları ile boğazların kastedildiği belirtilmektedir (178).

(g) Kıt'a sahanlığının komşu sahildar Devletler arasında bölünmesi :**(aa) 1951 Tasarısı :**

Devletler Hukuku Komisyonunun 1951 Tasarısında 7 nci madde şu şekilde idi :

"Ülkeleri aynı kıt'a sahanlığına bitişik olan iki veya daha çok Devlet, kıt'a sahanlığında her birine düşen bölgelerin sınırlarını, anlaşma yolu ile tesbit etme mükellefiyetinde olacaklardır."

Komisyon, ülkeleri aynı kıt'a sahanlığına bitişik Devletlerin kendi

(177) *Ibid.*, Belçika, s. 43; Hollanda, s. 65 - 66; Fransa, s. 53; İsveç, s. 70; İngiltere, s. 68; Güney Afrika, s. 72; Yugoslavya, s. 73.

(178) A/2456, ss. 13, 15 - 16.

bölgelerini tesbitte umumî kaideler koymayı uygun ve mümkün görmemiştir. En iyi yol, Komisyona göre bu Devletlerin aralarında anlaşmalarıdır; anlaşmazlarsa, *ex aequo et bono* karar alabilmek üzere hakemliğe başvurmalıdırlar. "Hakemlik" terimi, en geniş manasında kullanılmaktadır.

Eğer iki Devlet bir deniz kolu ile ayrılıyorsa, bunlar arasındaki sınır ekseriya her iki sahilden aynı mesafede bir medyan hat olabilir. Fakat sahillerin kıvrımları anlaşmazlık doğurursa bu meselede de hakemliğe müracaat edilmelidir (179).

(bb) *Hükümetlerin görüşü :*

Brezilya, Ekvador ve Suriye hariç, mütalea bildiren Devletlerden hemen hiçbiri Komisyonun 1951 Tasarısında 7 nci madde hükümlerini tam manasıyla tatminkâr bulmamıştır. Devletlerden bir kısmı (meselâ Mısır, Ekvador, İsrail, Hollanda), böyle bir taksim için ilgili tarafların anlaşmasını prensip itibariyle iyi bulmakla beraber, hemen hepsi böyle bir anlaşmanın güçlüğünü veya imkânsızlığını belirtmişlerdir. Bu Devletlere göre, Komisyon hangi esaslar üzerinde ilgili Devletlerin anlaşabileceklerini göstermemiş ve bu hususta herhangi bir katde öne sürmemiştir.

Bazı Devletler (meselâ Hollanda, İsveç) mecburî hakemliği derpiş etmekle beraber, hemen diğer bütün Devletler (Danimarka, Mısır, Birleşik Devletler, İsrail, İngiltere, İsveç) hakemliği, bilhassa *ex aequo et bono* esasına göre karara varmayı şayanı kabul bulmamaktadırlar. Hakem mahkemesinin hangi esaslar ve kaideler dahilinde işleyebileceğini ve karar vereceğini, ilgili tarafların hangi kaidelere dayanarak anlaşma yapabileceklerinin Komisyon tasarısında belirtilmesi lâzımdır. İngiltere ve Güney Afrika hakemlikten çok kazaî yollara gidilmesini tercih etmektedirler. Böylece devletler hukukunu geliştirecek hukukî kaidelerin teşekkülü sağlanabilecektir. Diğer Devletler de (meselâ Belçika, Norveç) Milletlerarası Adalet Divanına başvurmayı derpiş etmeyi istemektedirler.

Diğer bazı Devletler de (Belçika, Danimarka, İsveç) Komisyona bu sahada gözönünde tutabilecek kaideler de teklif etmekteydiler. Yugoslavya ise bu sınırın tesbitini çok güç, adeta imkânsız görmektedir. Çünkü 1951 Tasarısında kıt'a sahanlığı "işletebilme" esasına bağlandığı için, ilgili Devletler kendi kıt'a sahanlıklarını sarih ve nihaî olarak önceden bilemiyeceklerdir. Devletlerin umumî temayülü eşit mesafe ve medyan hat olarak görünmektedir (180).

(179) A/1858, s. 25.

(180) A/2456, Mısır s. 50; Ekvador s. 51; İsrail s. 62; Hollanda s. 66; İsveç, ss. 70 - 71; Danimarka ss. 47 - 58; Amerika Birleşik Devletleri s. 52; İngiltere s. 68; Norveç s. 63; Güney Afrika s. 72; Belçika s. 43; Yugoslavya s. 73.

(cc) 1953 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 Tasarısında, sınır tesbiti ile, bundan doğabilecek anlaşmazlıklar konuları birbirinden ayrılmıştır. Sınır tesbiti için Komisyon yeni Tasarıda 7 nci maddeyi, anlaşmazlıkların çözülmesi için de 8 nci maddeyi kabul etmiştir. Şöyle ki :

"Madde 7 :

"1. Aynı bir kıt'a sahanlığının, sahilleri karşı karşıya bulunan iki veya daha çok Devletin ülkelerine bitişik olması halinde, bu Devletler arasında kıt'a sahanlığı sınırları, aralarında anlaşma yoksa ve hususî şartlar başka türlü bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, her Devletin kara sularının genişliğini ölçmede esas başlangıç hatlarına bütün noktaları eşit mesafede bulunan medyan hat ile tesbit edilecektir.

"2. Aynı bir kıt'a sahanlığının iki sınırdaş Devletin ülkelerine bitişik olması halinde, kıt'a sahanlığının bu Devletler arasında sınırı, bu Devletlerin aralarında anlaşma yoksa ve hususî şartlar başka türlü bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, bu iki Devletten herbirinin kara sularını ölçmede esas başlangıç hatlarına eşit mesafe de bulunma prensibinin tatbiki ile tesbit edilecektir."

"Madde 8 :

"İşbu maddelerin tefsiri veya tatbiki yüzünden Devletler arasında çıkabilecek anlaşmazlıklar, Taraflardan herhangi birisinin talebi üzerine hakemliğe arzedilecektir."

Devletler Hukuku Komisyonu, kıt'a sahanlığının iki veya daha çok Devlet arasında sınırlandırılması konusunda, 1953 Tasarısında 1951 Tasarısından farklı esaslar kabul ederken bir açıklamada bulunmaktadır: 1951 Tasarısı hazırlanırken Komisyonun elinde teknik malûmat yoktu. Fakat 1953 Tasarısı hazırlanırken, Komisyon kara suları konusunda çalışan Mütehassıslar Komitesinin raporundan (A/CN.4/61/Add. 1) da faydalanmıştır. Bunun için 1951 Tasarısında ilgili Devletlerin anlaşmaları ve anlaşmazlıklarını hakemliğe **ex aequo et bono** esasına uyarak havalesi derpiş edilmişti.

1953 Tasarısı hazırlanırken, Mütehassıslar Komitesince ortaya bir ana kaide konmuştu: Sınırın eşit mesafede bulunması kaidesi. Komisyon şimdi bu kaideyi kabul etmektedir. Devletler bu kaideyi esas alarak anlaşacaklar hakem bu kaideyi uygun olarak, — **ex aequo et bono** değil, — karar verecektir. Bununla beraber bazı istisnalar da derpiş edilerek kaideye elâstikiyet verilmektedir. Hakemlik de, Tasarının metnine göre, anlaşmazlıkların barış yolu ile çözülmesindeki diğer usulleri, bu arada Milletlerarası Adalet Divanına müracaatı, bertaraf etmemektedir.

Komisyon kıt'a sahanlığı hakkında tesbit ettiği maddelerin Genel Kurulca bir kararla kabulünü istemiştir (181).

2. Açık denizlerde balık sahaları ve balıkçılığın düzenlenmesi :

Bazı Devletler kıt'a sahanlığındaki tabii kaynaklarla kıt'a sahanlığını örten sularda veya açık denizin bazı bölgelerindeki balık kaynaklarını aynı şekilde mütalea etmek arzusunda buldukları için, açık denizdeki balık sahaları ve buralarda balıkçılığın düzenlenmesi de, bir bakıma kıt'a sahanlığı ile ilgili bir mesele haline almıştır. Devletler Hukuku Komisyonu bu çeşit bir birleştirmeye cephe almış ve bir tefrik yapmıştır. İncelemiş bulunduğumuz kıt'a sahanlığı tasarısına göre "kıt'a sahanlığı" terimi ile sadece denizaltındaki deniz yatağı ve bunun yeraltı tabii kaynakları kastedilmektedir. Balıkçılık, ister kıt'a sahanlığını örten sularda isterse bu sahanlıktan ayrı olarak açık denizlerde olsun başka ve ayrı bir meseledir.

Şimdi bu konuda Devletler Hukuku Komisyonunun hazırladığı tasarılarla bunlar hakkında Hükümetlerin görüşlerini, kısaca, inceliyelim.

(a) 1951 Tasarısı :

Komisyon 1951 Tasarısında, açık denizlerin bazı bölgelerinde balık sahalalarının suiistimallere karşı korunması ve balıkçılığın düzenlenmesi konusunda üç madde kabul etmişti:

"Madde 1 :

"Vatandaşları açık denizin herhangi bir bölgesinde balık avcılığı yapmakta olan Devletler, bu bölgede bu kaynakların tüketilmelerini önlemek için, balıkçılığı tanzim ve murakabe edebilirler. Eğer bir bölgede birçok Devletin vatandaşları balık avcılığı yapmakta iseler, bu tedbirler bu Devletlerle anlaşarak alınacaktır; eğer bir tek Devletin vatandaşları muayyen bir bölgede balık avcılığı yapıyorlarsa, bu Devlet bu bölgede sözü geçen tedbirleri alabilir. Eğer bir bölgenin herhangi bir kısmı sahil-dar bir Devletin kara sularına 100 milden daha az mesafede bulunursa, bu Devlet, vatandaşları bu bölgede balık avlamasalar bile, her türlü düzenlemeye diğer Devletlerle eşit şartlar altında iştirak etmek hakkını haizdir."

"Madde 2 :

"Milletlerarası bir teşekküle dünya balık sahalaları ve bunların işletilmesinde kullanılan metodlar hakkında devamlı araştırmalar yapma yetkisi verilmelidir. Bu teşekkül ilgili Devletler aralarında anlaşamazlar-

sa, vatandaşları herhangi bir bölgede balıkçılık yapan Devletlerin uygulayacakları koruma tedbirlerini de tesbit edebilmelidir."

"Madde 3 :

"Bir Devletin kara sularına bitişik açık deniz bölgelerinde sabit su mahsulleri, eğer bu Devletin vatandaşları bu sahada devamlı olarak uzun zamandanberi çalışmakta iseler, bu Devletçe düzenlenebilir; şu şartla ki, kendi vatandaşı olmıyanların da vatandaşları gibi aynı şartlar altında bu mahsullerin toplanmasına katılmalarına müsaade edilmek gerekir. Bununla beraber bu çeşit düzenlemeler bu bölgelerin açık deniz rejimini haledar etmiyecektir."

Komisyon bu maddeleri şerh ederken, deniz mahsullerini muhafazasının bütün insanlık için önemini belirttikten sonra, Tasarıda öne sürülen sistemin ancak bütün ilgili Devletlerin katılmasıyla işleyebileceğine de işaret etmektedir. İlgili Devletlerin anlaşamamaları halinde doğabilecek güçlüğü bertaraf etmek için bir daimî teşekkül kurarak bu teşekküle Devletlerin kendi vatandaşlarınca uyulması mecburî olarak kabul edecekleri kaideleri tesbit yetkisi de tanınmalıdır. Bu husus, meselâ FAO'nun yetkisine girer gibi görünmektedir.

Devletler Hukuku Komisyonu, bu teşekkül kuruluncaya kadar, sa-hildar Devletin kendi kara sularını bitişik bir bölgede muhafaza tedbirleri alabilmesi teklifini de tartışmıştır. Bu tedbirler alınırken, imkân nisbetinde, ilgili diğer Devletlerle mutabık kalınmalıdır. Komisyon muhafaza bölgesinin azamî genişliğinin 200 mil olması teklifini bir karara bağlamamıştır (182).

(b) Hükümetlerin görüşü :

Balıkçılık hakkında, Komisyonun 1951 tasarısı ile ilgili mütalealarda bulunan Devletlerden hemen hepsi (Şili ve İzlanda müstesna) birinci maddeyi aynı şekilde anlamak temayülünü göstermişlerdir: Açık denizin muayyen bir bölgesinde koruma ve muhafaza tedbirlerinde mutabakata varan Devletler, bu tedbirleri, aralarındaki anlaşmaya katılmıyan Devletin vatandaşlarına uygulayamazlar ve onların bahis mevzuu bölgede balık avlamalarına engel olamazlar. Bu görüş bilhassa Fransa, Belçika, Norveç, Holanda ve İsveç Hükümetlerince belirtilmiştir. Danimarka'ya göre, anlaşmaya varmış Devletlerin kendilerine, sonradan katılacak Devlete veya Devletlere karşı üstünlük tanımalarını önlemek ve sonradan geleceklerin kendileriyle nihaî bir anlaşmayı beklemelerini uzatmamak için, katılma şartlarının önceden sarıh olarak tesbit edilmesi yerinde olur. Norveç de bu fikirdedir. Holanda, anlaşmazlıkların hakeme havale

edilmesini, bunun için de hakemliğin dayanacağı kaidelerin önceden tesbit ve kabulünü istemektedir. Yugoslavya, Komisyonca bu maddenin serhleri arasında tesbit edilmiş bazı hususların asıl metne alınmasını teklif etmektedir. Filipinler anlaşmazlıkların Milletlerarası Adalet Divanına götürülmesini savunmaktadır. Bazı Devletler (İngiltere ve Güney Afrika), 100 milden aşağı mesafelerdeki düzenlemelere sahildar Devletin her halükârda katılmasını derpiş eden hükmün metinden çıkarılmasını istemektedirler.

İkinci maddeye gelince, cevap veren Devletler umumiyetle büyük bir milletlerarası teşekkül fikrini yerinde bulmakta, esasen FAO'nun, Ekonomik ve Sosyal Meclisin ve kurulması mutasavver Hükümetler-arası Deniz seyüsefer İstşarî Teşkilâtının bu mesele ile uğraşmakta olduğunu veya olacağını belirtmektedirler. Bazı Devletler (Belçika, Danimarka, Norveç) böyle bir tek teşekkül yerine, bölge teşekkülleri derpişini uygun bulmaktadırlar.

Nihayet 3 ncü maddedeki "sabit deniz mahsulleri" hakkında Devletlerin hemen hepsi (İngiltere, Güney Afrika Birliği hariç), menfi bir vaziyet almaktadırlar; bu Devletlerin bir kısmı bu ibare ve termin tasrihi lâzım geldiği veya balıkçılıkta böyle bir tefrikin yersiz olduğu fikrindedirler. Bu şekilde düşünenlere Belçika, Fransa, Norveç, Holanda, Filipinler ve İsveç dahildir. Danimarka bu konuda tanınabilecek hakkın seyrüsefere mani olmaması fikrindedir. İngiltere ise şu şartlar altında istisnaî hükümler konmasını terviç etmektedir: (a) Uzun zamandanberi böyle haklar icra edilmekte ise; (b) Seyrüsefere engel olmazsa; (c) Sabit su mahsullerinin buldukları yerlerin üstündeki sularda balıkçılık serbest bırakılmışsa.

Güney Afrika Birliği ve Yugoslavya Tasarıdaki maddeyi aynen kabul etmektedirler (183).

Şili Hükümeti Komisyonun balıkçılık hakkında hazırladığı maddelerin hepsine itiraz etmektedir. Şili görüşünü şu şekilde özetliyoruz:

Bir kere, kıt'a sahanlığı balıkçılığa sıkı sıkıya bağlıdır. Komisyon bu maddelerde eski klâsik görüşü aksettirmekten başka bir şey yapmamaktadır. Halbuki yeni şartları da gözönünde tutmak gerekir.

Tasarıda denizlerin serbestliği prensibi korunmak istenmektedir. Halbuki hakikatte büyük denizci Devletler denizlerin adeta gerçek sahibidirlere. Denizlerin serbestliği prensibinden sadece bu Devletlerin vatandaşları faydalanmaktadırlar. Kara sularının sınırını genişletmek de bilhas-sa bu Devletlerin menfaatına dokunur.

(183) A/2456, Fransa s. 53; Belçika s. 43; Danimarka ss. 48 - 49; Norveç s. 64; Hollanda s. 66; İsveç s. 71; Filipinler s. 66; Yugoslavya s. 73; İngiltere ss. 68 - 69; Güney Afrika s. 72.

Gerek Kuzey gerekse Güney Amerika Devletleri, 1945 ten beri, halklarının refahı ve ilerlemesi için elzem olan deniz servetlerinin azalmasından veya tüketilmesinden doğabilecek neticeleri önlemek ve balıkçılığı korumak, tahdit etmek, düzene sokmak ve murakabe etmek maksatlarıyla tek taraflı tedbirler almışlardır. Şili de bunlardan biridir. Bu sebeple Şili Tasarınının 1 nci, 2 nci ve 3 ncü maddeleri yerine, avcılık ve balıkçılık bakımından 200 deniz millik bir inhisarî saha tesisi gerekmekte olduğu kanaatindedir. Bilhassa şu sebeplerle: (1) Şili sahilleri boyunca uzanan kıt'a sahanlığı hususi (dar) bir şekil arz etmektedir; (2) Balık sahalarının işletilmesi Şili için hayatî mahiyettedir; (3) Kara sularının sınırı olarak 3 mil esas, balıkçılık sanayiini korumak ve deniz servetlerinin tüketilmesine mani olmak bakımlarından kifayetsizdir; (4) Bazı yabancı gemiler Şilili balıkçılara karşı haksız rekabete girişmişlerdir (184).

İzlanda Hükümeti de, Komisyon tekliflerini kabul edememektedir: Bir kere kıt'a sahanlığı ile balık sahalarının korunması meselesi, bilhassa İzlanda bakımından, birbirinden ayrılamaz. Çünkü İzlanda kıt'a sahanlığı üzerinde, bütün ada halkının tek kaynağı olan, zengin balık sahaları vardır. İzlanda Hükümeti bu kaynakları korumak için tek taraflı tedbirler alma hakkını kendinde görmektedir. Nasıl kıt'a sahanlığından yabancı Devlet vatandaşlarının petrol pompalamasına mani olunuyorsa, aynı şekilde, aynı deniz parçasına bağlı diğer kaynakların tüketilmesine de mani olunmalıdır (185).

(c) 1953 Tasarısı :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 deki 5 nci toplantısında, 1951 tasarısı hakkında Hükümetlerin mütalealarını göz önünde tutarak açık denizlerdeki balık sahaları ile ilgili maddeleri yeniden ve şu şekilde kaleme almıştır:

"Madde 1 :

"Vatandaşları açık denizin herhangi bir bölgesinde balık avcılığı yapmakta olan bir Devlet, başka Devletlerin vatandaşları bu bölgede balık avcılığı yapmıyorsa, bu bölgedeki balık kaynaklarının işletilmesinde suiistimali ve bu kaynaklarının tüketilmesini önlemek üzere sözü geçen bölgede balıkçılığı düzenleyebilir ve murakabe edebilir. Eğer açık denizin herhangi bir bölgesinde iki veya daha çok Devletin vatandaşları balık avcılığı yapmakta iseler, ilgili Devletler bu tedbirleri müştereken anlaşarak alacaklardır. Bu tedbirlerin kabulünden sonra, bu bölgedeki

(184) Şili için Bk. *Ibid.*, s. 46.

(185) İzlanda için B. *Ibid.*, ss. 54 vd.

balık avcılığına başka Devletlerin vatandaşları da katılırsa ve bu Devletler alınmış tedbirleri kabul etmezlerse, mesele ilgili taraflardan birinin müracaatı üzerine, 3 ncü maddede derpiş edilen milletlerarası organizmaya havale edilecektir."

"Madde 2 :

"Kara sularından 100 milden daha az mesafede bulunan her bölgede, sahildar Devlet veya Devletler, vatandaşları bu bölgede balık avcılığı yapmasalar bile, her türlü düzenlemeye diğer Devletlerle eşit şartlar altında iştirak etmek hakkına haizdirler."

"Madde 3 :

"Devletler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesi içinde kurulmuş milletlerarası bir makamın muayyen bir bölgede, bu bölgenin balık kaynaklarını işletmede suiistimali önlemek için alınmasını elzem göreceği, balık avcılığını düzenleme bakımından her türlü tedbirlerin, kendi vatandaşlarınca uyulması mecburî olduğunu kabul ederler. Bu milletlerarası makam her ilgili Devletin müracaatı üzerine harekete geçecektir."

Devletler Hukuku Komisyonu bu maddelerin izahını yaparken, kabul edilen mevcut Devletler hukuku kaidelerinin ötesine gitmiş olduğunu, dolayısıyla bir taknin ameliyesinden ziyade, Devletler hukukunun tedricî geliştirilmesi faaliyetinde bulunduğunu da açıklamıştır. Bugünkü mevzuatın deniz mahsullerini korumağa kâfi gelmediği de aşikârdır: Komisyon yukarıdaki maddelerle bu konuda umumî prensipleri tesbit etmektedir. Bunların teferruatlı sözleşmelerle yürürlüğe konmasını ve Genel Kurulun FAO ile birlikte hareket etmesi tavsiyesinde de bulunmuştur (186).

3. Kıt'a sahanlığı konusunda Genel Kurulun

Altıncı Komisyonunda görüşmeler:

Devletler Hukuku Komisyonunun tavsiye ettiği tasarılar Genel Kurulun 1953 deki sekizinci döneminde, Altıncı Komisyonunda görüşümeğe başlanmıştır (187). Açık denizler rejimi ile ilgili müzakerelere 18 Kasım 1953 tarihli 389 ncü oturumda geçilmiştir. Fakat, diğer işler yüzünden, Komisyon için fazla zaman kalmadığından bahisle bazı tâlik teklifleri öne sürülmüştür. Bundan başka Komisyon Başkanı Polonya temsilcisi M. Katz-Suchy'nin Çin temsilcisi M. Hsu'ya söz verirken sadece "Mr. Hsu"

(186) A/2456, ss. 17 - 19.

(187) Bk. Documents officiels de l'Assemblée Générale, Huitième session, Sixième Commission, Comptes Rendus analytiques des séances, 16 sept. —28 nov. 1953.

demesi ve "Çin temsilcisi" sıfatını ilâve etmemesi yüzünden Komisyonun 390 ve 391 nci oturumları bu yüzden çıkan meselenin halline hasredilmiştir. (188). Bunun için Komisyon ancak Devletler Hukuku Komisyonunca hazırlanmış tasarıların tümü üzerinde, teferruata girmeden, bazı müta-lealarla yetinmek zorunda kalmıştır. Bu arada, Altıncı Komisyonun 25 Kasım 1953 tarihli 392 nci oturumuda, Türk temsilcisi Bay Derinsu da, kıt'a sahanlığı tasarısı üzerinde söz almıştır.

Türk temsilcisinin görüşü:

Türk temsilcisi sözlerine, Devletler Hukuku Komisyonunun Genel Kurulca karar alınmasını istediği iki tasarının ortaya dikkatle incelenmesi gereken önemli meseleler koymakta olduğunu belirterek başlamıştır. Kıt'a sahanlığını tarif eden 1 nci maddede, önce bu sahanlığın kara suları bölgesi dışında olması, sonra da, 200 metreyi aşmayan derinliğe kadar uzaması derpiş edilmektedir. Kara sularının genişliğini tesbit hususunda Devletler hukukunda alemnşümül olarak kabul edilmiş bir kaide yoktur. Tatbikatta bu genişlik 3 ilâ 12 mil arasında değişmektedir, fakat Devletler gitgide kara sularının sınırını ile götürmek temayülünde dirler. Birinci maddedeki tarifi n ilk unsuru bu temayülü teşvik edebilecek ve böylece kara sularının genişliği hakkında umumî bir sınır kabul etmek gerekecektir. 200 metre derinlik her ne kadar bugünkü işletme imkânlarını karşılamakta ise de, durmadan gerçekleştirilen teknik gelişmeler yakında daha büyük derinliklerde de işletme faaliyetine imkân verebilecektir. Bundan başka, denizaltı yamaçlarının meyilleri sahilden sahile değişmektedir. Teklif edilen tarif, şu halde, gerekli teknik vasıtalarla mücehhez bir Devlete, bir başka Devletin kara sularının sınırında, 200 metreye varmayan her yerde, bilhassa tabii kaynakları işletme imkânını verebilecektir. Böylece, yabancılarca sahildar Devletin ülkesine bitişik suların altındaki topraklarda ekseriya mevcut olan tabii kaynaklardan bir kısmının mücavir denizaltı bölgeden işletilerek ele geçirilmesi mümkün olabilecektir. İlgili sahildar Devletin iktisadî menfaatlarına veri'ecek zarardan başka sahile yakın bir mevkide yapılan bu cesit bir işletme, sahildar Devletin güvenliği için de bir tehdit teskil edebilecektir. Bu sebeblerle Türkiye Komisyonun teklif ettiği tarifi kabul edemez. Bu tasarı Komisyona, çalışmalara devam etmek üzere, iade edilmelidir.

Türk temsilcisine göre, yeni bir tarif hazırlanırken Devletler Hukuku Komisyonu şu noktaları gözönünde tutmalıdır:

(188) *Ibid.*, ss. 151 - 163. Neticede Komisyon başkanının bütün üyeler, hiçbir tefrik yapmadan, isimleriyle birlikte temsil ettikleri memleketin adını da zikrederek hitap etmelerine karar verilmiştir.

Bir kere küçük ve dar denizlerde, sahilleri karşı karşıya olan Devletler arasında kıt'a sahanlığının sınırları bu iki Devleti ayıran denizin ortasından geçer. Sonra, geniş bir deniz veya okyanus üzerinde sahilleri bulunan Devletler için, sınır hattını okyanusun ortasından geçirmek gayri kabili tatbik, lüzumsuz ve denizlerin serbestliğine aykırıdır; fakat bu Devlere sahillerinden 100 veya 200 mile kadar uzanan bir kıt'a sahanlığı tanınabilir.

Bundan başka 6 ncı maddenin 2 nci paragrafında güvenlik bölgeleri için kullanılan "makul mesafe" ibaresi de müphemdir. Bunun yerine, kıt'a sahanlığının tarifinde kabul edilecek kıstaslara uygun sarıh bir mesafe tesbiti şayanı tercihtir.

Nihayet Türkiye, 8 nci maddede, anlaşmazlıkların hakemliğe havalesi hükmünü desteklemekle beraber, Tasarının, böyle bir hakemlikte gözönünde tutulacak ve uygulanabilecek prensipleri de ihtiva etmesi gerektiği düşüncesindedir (189).

Diğer bazı temsilcilerin kısa konuşmalarından sonra Altıncı Komisyon bu konunun görüşülmesini gelecek oturumlara talik etmiştir (189 bis).

.IV.

NETİCELER

Bu kısa etüdde, devletlerarası tatbikatın denizle ilgili cephesinde son dinamik gelişmelerin bir kısmına temas etmiş bulunuyoruz. Görülüyor ki, teknik gelişmelerin açtığı yeni imkân ufukları ve gitgide artan dünya ihtiyaçları, deniz mahsullerinin ve tabii kaynakların Tabiatın cömertliğini aşacak şekilde hesapsız ve ölçüsüz işletilmesi ve istismarı, deniz hukukunun en sağlam ve en köklü prensibini, açık denizlerin serbestliğini, temellerinden sarsmak istidadını göstermektedir.

Mesele, bir taraftan milletlerin ve milletlerarası camianın yeni ihtiyaçlarına cevap vermek, diğer taraftan geleneksel hukuk kaidelerinin mümkün olduğu kadar zedelenmesinin önüne geçmektir. Devletler Hukuku Komisyonunun gayretleri bu meseleye, bütün Devletleri, hiç olmazsa denizci Devletlerin çok büyük ekseriyetini, tatmin edecek ve bunlarca kabule şayan görülecek bir hal çaresi bulmak içindir.

(189) *Ibid.*, ss. 168 - 169.

(189 bir) Genel Kurul 14 Aralık 1954 tarihinde, IXncü döneminde de, kıt'a sahanlığı konusunu, açık deniz ve kara suları ile ilgili diğer konulardaki çalışmaların bitirilmesine ve bu konuların toptan olarak XI nci dönemde ele alınmasına karar vermiştir. Resolution 899 (IX), *Resolutions adoptées par l'Assemblée Générale au cours de sa neuvième session*, 21 sept. 17 déc, 1954 (A/ 1890),

Şunu işaret etmek yerinde olur: Bugün gerek kıt'a sahanlığı gerekse açık denizlerde balıkçılığın düzenlenmesi bakımlarında henüz sadece **tek taraflı iddialar** safhasında bulunuluyor. Peru Hükümeti ile, armatör Onasis'in balina avcı gemileri yüzünden, Panama ve diğer Devletlerle çıkan ihtilâf henüz hukukî bir emsal teşkil edecek şekilde neticelenmiş değildir. Devletler Hukuku Komisyonunun hazırladığı tasarıların, mevcut devletler hukukunun şimdiden bir parçasını teşkil ettiği iddiası da, Abu Dhabi Şeyhi ile Petroleum Development (Trucial Coast) Ltd. Kumpanyası arasında çıkan anlaşmazlıkta hakemlik yapan Lord Asquith of Bishopstone tarafından reddedilmiştir (190). Amerika Birleşik Devletleri, açık denizlerde balıkçılığın düzenlenmesi hususunda bazı ilgili Devletler (Meksika ile 25 Ocak 1949 da, Kosta Rika ile 31 Mayıs 1949 da) ile birer anlaşma imzalamıştır. Bundan başka Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Portekiz, Norveç, İspanya ve İngiltere arasında "Kuzeybatı Atlantik Balık sahaları hakkında milletlerarası sözleşme" 8 Şubat 1949 tarihinde imzalanmıştır (191). Balıkçılık sahasındaki bu ahdî nizamlama hareketlerine mukabil kıt'a sahanlığı konusunda Faria körfezi anlaşması hâlâ, yanılmıyorsak, tek örnek olarak kalmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki, Devletlerin bu konularda mutabakata varmaları ve çatışan veya çatışabilecek menfaatlarını bağdaştırabilme meselesi, kara sularının genişliğinde anlaşmak kadar, belki ondan da fazla, bir sabır ve gayret istemektedir. Fakat herhalde denizle ilgili her Devletin, deniz hukukundaki bu yeni meseleleri ve yapılmak istenilen yenilikleri çok yakından takip etmeleri, bugünkü iktisadî hayatları ve güvenlikleri için olduğu kadar müstakbel gelişmeleri bakımından da son derece önemlidir.

(190) Mouton, *op. cit.*, ss. 272, 273.

(191) Selak, *op. cit.*, ss. 676 - 677.